

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
К. И. Бр. 5845

З О Р А

Л И С Т

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕЂУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И ЈОВАН А. ДУЧИЋ.

Год. III.

У МОСТАРУ, 31. ЈАНУАРА 1898.

Бр. 1.

ХАЈ И ШОХАЈ!

У кроз очај светла искра
Надања оживи,
Али гасне од помисли:
Та и ми смо криви.

Ај да си ми, српски роде, Ал како ће *само* трње
Мало љђе среће Да мириса даде !!
И твој би ми пелен — Крајте га, српске руке,
Мирисо ко цвеће; Неуморне, младе.

Хај много је патни народ
Пошбo путем правим
Ломећ' трње с чврстом надом,
Рукама кравим.

1897.

ЗМАЈОВА.

РАЗОРЕНО ГНИЈЕЗДО

— Приповијетка из Мостара —

— Свет. Ђоровић —

I.

Гпустила се башча управо до Неретве. Високе и гранате воћке пружају се дуж ње са двије стране, између чијих грана стидљиво извирују рујни плодови а на неким мјестима и по које гњездашце птица пјевачица, које од раног јутра па до мркле ноћи пјевају умиљате пјесмице, несташно скакућући са гране на грану. Испод воћака наћикала је густа трава, а мало даље виде се лијепо окопани оцаци¹⁾, гдје расте главати купус, грашак, лук и друго поврће. На дну башче има једно чистије мјесто, обрасло фином дјетелином, а испод њега по ситноме, бијеломе пијеску заплускују валови бучне Неретве, која вјечито шуми, журећи се далеко — у крило бескрајноме Јадранском мору.

Ту, на тој дјетелини, сваку вече, пошто би мујезин укујисао и правовјерни отклањали акшам-дову, са-стали би се пет старијех јарана. Обучени у велике, широке чакшире, заогрнути џубом, а са великим турбанима око главе, прекрстили би они ноге и гладећи бркове и браде, разговарали би се о свеме и свачеме. Дуги чибуци, са правим ћехлубарским такумима на врху и великим земљаним лулама при дну, били су им увијек у рукама, а више њих се колутао провидан дим и исчезавао у ваздуху. Осим тога обично је поред њих стајао и велики кахвени ибрик, те би сваки час точили кахву у мале филцаниће и прискривали.

Најстарији од јарана Јусуф-ага

¹⁾ леје.

имао је, можебит, око осамдесет година. Био је дугуљасте главе, која је, — пошто је коса увијек била обријана, — изгледала као јаје; густе обрве наднијеле му се над упалим граорастим очима као каква стреха; нос му велик, сличан патлиџану; уста широка, бркови овелики, а дуга сиједа брада спушћала му се до половине прсију. Глас му дебео и крупан, као да ислази из проваљене бачве, а ако је говорио што год јаче, није могао а да оне око себе не упљује.

Други је био Муј-ага, мален и сухоњав старчић, који је сваки час кашљуцао. Његово лице било је жуто и осуто ситнијим и крупњим пјегама. Под носом није имао бркова, него неколико длака, што су стршиле као у мачке. И брада му је била ријетка, што 'но кажу, да кроза њу можеш виђети деветера небеса. Његова је главна врлина била, што није много говорио, — није му дао кашаљ.

Далеко друкчији од прве обојице, био је Махмут-ага, трећи јаран. Висок, да би могао с неба тахране докучити, а танак као трстика. Он није носио турбана, него је имао на глави црвени фес, са великом мавеном китом. Нос му бијаше као орловски кљун; очи јастребасте, малене; бркови смеђи; уста страшно велика, а кад их отвори, виде му се само два зуба и то један предњи и један очњак. Због тога је и шушкао при говору. А он је баш највише и говорио, па и то већином хвалећи себе. Хтио не хтио, вјеровао му или не вјеровао, — морао си га пажљиво слушати, ако хоћеш, да си с њиме у љубави. Све што је причао, причао

је озбиљно и с таквим увјерењем, да му се мораш дивити. А ни двије ријечи нијесу му биле истините, те због тога, осим његових јарана, рижетко који да му је вјеровао.

Четврти Салих-ага и пети Мемеш-ага били су браћа. Обојица су била налик један на другог: крупни, дежмекасти, великих глава са великим брковима и дугим брадама. Обојица су радо шутили, али по каткада могли су врло много да говоре.

На свакоме састанку најчешће је почињао Јусуф-ага. Он је обично претресао све оно, што се догађало у Мостару и околици. Обично би почео са најситнијим ситницама, као на примјер:

— Омбашићу се јуче отелила крва. Теле му, кажу, големо.

— Јес' колико друга два, — вели Мемеш-ага.

— Јес', валахи, колик' четири! — упада Махмут-ага.

А тада би мало по мало почели да прелазе и на крупње ствари, све док би дошло до најкрупње — о војсци. Ту је опет Салих-ага знао понајбоље да прича. Он би почео са Русијом, па би обредио сваку државу напосе, говорећи како је свака „слаба“. И тек кад би дошао до Турске и Султана, тад би се одушевио. Хвалио је Султана, хвалио је Стамбол, хвалио читаву војску и понаосеб разне паше, миралаје и кајмекаме. У тим тренуцима он није могао да остане миран, него је непрестано скакао и викао, док му најпошље глас не промукне.

А они су га слушали са необичном пажњом. Сваки упро очи у њега и гута му ријечи, па чак и Махмут-ага; само по каткада, кад би Салих-ага што год „крупно“ избацио, промигољио би се он на свом мјесту и гледао, да и он може испричати

што год још крупње. Но и он би се опет смирио и даље слушао Салих-агу, те кад би овај довршио свој говор, тад би са осталима хвалио Султана и остало.

У очима свијех јарана, Султан је био највећи човјек на свијету и све, што је његово и од њега, поштовали су, као да је то у Корану записано. Неколико пута борили су се они за њега и то јуначки, храбро, како само знаду да се боре они, које је кршна Херцеговина у своме крилу одњихала. Чак су се окушали и са јуначким Бошњацима, кад се они, под Хусеин-капетаном побунише противу Султана и Османлија. Уз јуначнога Али-пашу Ризванбеговића и још неке Херцеговачке муселиме, придружише се и они и вољни су били да се бију са сваким, који је само могао да дигне глас против Султана и браће Османлија. (Јер, не гледајући на народност и језик, ове наше аге, ради вјере, вољели су Османлије као праву браћу.)

Са Бошњацима, које је предводио Туран-бег Сарајлија, окресали су се код села Брњакова и разбили их, а кашње су се побили и код Стоца. У Стоцу су се, са Али-пашом затворили у тврђаву кад их их је опколила велика војска Златара Сарајлије; но и ту сретно прођоше.

Најпошље, кад је покорена сила Хусејин-капетанова и кад је Али-паша постао господар Херцеговине, они су се повратили у свој Мостар и ту опет живили мирно, као и прије.

Сви јарани радо су се сјећали ових бојева, ђе су се показали Султану као вјерни и одани синови, а гдје су уједно стекли наклоност Али-паше. Махмут-ага радо је причао читава чудеса од јунаштва, што их је починио, — ма да му иначе ни пушка ни сабља не бијаху најмилије.

— Једном, — прича он, — ја баш пош'о да обиђем стражу, кад ефендум бенум (ту Махмут-ага превуче палцем и средњим прстом испод бркова) иђу три уходе из Сарајлијине војске, па све нешто загледају око града... А ја ти, не будавши лијен, потегнем малу пушку, па и не никшанећи одапех. Пуче пуста пушка к'о гром, а они сва тројица падоше. Потљен ти ја пођо' да и' прегледам, кад једноме зрно прошло кроз главу, другоме кроз прси, а трећем изнад трбуха... Е, зар то није јуначки?

— Јес' јес', — потврђују му јарани, као да су све то својим очима гледали и баш се ни један не показа, да му не вјерује.

Тако су они проводили увијек, па нико да се нађе, да их узнемири или да ма и мало поремети њихово уживање.

II.

Махмут-ага живио је иначе врло лијепо. Имао је лијепу кућу, уз коју је била омања башча, а у кући пуно свега и свачега. Ту велике собе, по којима су прострти фини ћилимови; ту лијеп хамам, па разно посуђе, па све — агински. А најљепше у кући што му је било, то је његова јединица — Емина.

Дивна ђевојка, као најљепша хурија, што у ценету правовјерног дочекује. Витка стаса као севлија; лица бијела као снијег; дуге косе, која јој се у двије плетенице спушта низ леђа до ниже паса; крупних обрва; црних и ватрених очију; правилна носа и малих устацца. Бујне јој дојке отскочиле напријед, па се бијеле као млијеко испод оне танке ћерећели кошуље. По кошуљи обукла је јечерму од финог кумаша, а испод јечерме свезала је дуге, атлазли димије. Главу је повезала са новом Стамболском јеменијом, а на ногама јој жуте, златом извезене папуче.

Кад иде увија се као танка трстика пред несташним вјетрићем, па ти се чини, као да не стаје на земљу; а кад говори, чини ти се, као да слушаш жубор бисерног поточића, — тако јој је глас умиљат и слadak.

Свакоме момку довољно је било да је само једанпут погледа, па да заборави сам на се. Чини се, као да је била чаробница, што обанђија човјека, те изгуби памет и не зна шта ради... И није да се десило тако само једноме момку. Било их је много. Али она никад ни једноме не даде знака, да се поузда, е ће бити његова.

Махмут-ага био је занешен за њом. Њежнијега оца тешко да је и замислити, а камо ли наћи.

Како је остао удовац доста млад, то сву своју милошту пренесе на своју јединицу. Ожени се поново није хтио, јер се бојао, да би маћеха Емину мучила и злостављала.

И нико не би могао познати онога Махмут-агу између јарана, кад је код куће. Он обично у чаршији купи или воћа, или што друго, па носи кући. За вратима га тада дочека лијепа Емина, обавије му руке око врата и пољуби га у оба образа, а а он њу у чело.

По томе обоје оду у собу и он јој даде оно, што јој је донио.

— Ево ти, — вели, — па се забављај.

А затим је сједне поред себе, па је притисне на очинско срце и љуби, љуби... Често пута он се у оваким приликама разњежи, да му сузе низ образе полете и тад би их Емина утирала танким рукавом своје кошуље и љубила га онуда, куда су сузе текле... При вечери опет он је њу залагао и питао као дијете, а и она је њега непрестано нуткала.

Пошље вечере, опет би је узео поред себе и натјерао је да пјева.

И кад би она, наслоњена на његове груди, извила бумбулским гласом пјесму:

Двоје ми се замилили млади

Омер момче, Мејрима дивојче

У пролиће, кад им цвати цвиће...

он би је још јаче привинуо к себи и весело климао главом, мумлајући полугласно за њом ријечи те пјесме...

Једном ријечи, ово је био риједак примјер очинске љубави према шћери и шћерине према оцу...

Тако је Емина живила весело и безбрижно као птичица у ваздуху и, што је постајала старија, све се више развијала и бивала љепша и пунија. Па ипак, поред свега тога, што су јој се момци почели верати око врата, она није ни за једнога марила, нити је осјетила, да јој је неки дражи од других. На удају још ни помишљала није и кад би јој која јараница то споменула, почела би се љутити, па би по каткад и заплакала. Њојзи се чинило, да јој нико не може бити дражи од оца, нити би она коме за љубав њега оставила.

И тако је то трајало једнако и она се и даље развијала под очевим закриљем, као што се развија мирисаво гонце под сунчаним зрацима.

Махмут-ага опет није мислио да се не растаје са својом шћерком. Он, као зрео човјек, знао је, да ће се она морати удавати, па било то прије или пошље. И ма да му је било тешко, врло тешко кад год је на то помислио, ипак је увијек мјерио и премјеравао очима свакога момка, који би у његова врата погледао. Он је хтио, да своју Емину даде таквому момку, који би био сасвим беспорочан и у чијој би кући била задовољна, као у својој. Само што никад није помишљао, да је уда на

страну, јер му се чинило да би свиснуо, кад би она отишла у туђ вилајет.

— Кад је удам у Мостар, — говорио је он, — онда ћу јој долазити сваки дан; видићу је и егленисат¹⁾ с њоме... Па кад стечем и унучад, ја ћу их гдедат', грлит', љубит' и њихат' на свом крилу... Они ће ми тепати „дедо“ и чупкат' ме за бркове, а ја ћу се шалит' и причат' им о свачеме... А ако је удам изван Мостара, онда ко зна, кад би се видели... Унучад ме не би ни знала, а камо ли миловала... Па шта би ја онда?

По читаве сахате разговарао је он овако сам са собом и заклињао се по сто пута, да му Емина неће из Мостара. Затим је и даље мјеркао момке и очекивао, кад ће му се који јавити, па да га назове зетом.

III.

Сунце се баш склањаше западу, гријући доста слабо; изгледало је, као да се осмјехива на свакога. Мали облаци гомилаху се над каменитим Хумом, зарумењени исто као да је неко, са оне стране, запалио велику ватру па освјетљава небо. Птице умукле. Само одозго, из даљих башча, чује се ситно купање шаргије и несташне севдалинке заљубљених момака. Неретва шуми, а са њених камених обала чује се чешће жив разговор. То се многи ахбаби разговарају о разним стварима, пијуцкајући ракију, коју су прије тога у Неретви разхладили. Осим тога многи су од куће донијели велике саксије феслићена¹⁾, па пошто испију ракију, наднесу се више њега и окаде се његовим мирисом — и то им служи као „мџа“.

И Јусуф-ага, са својим јаранима, састао се, па, по старом обичају, почео да прича.

¹⁾ боснок.

— Једа¹⁾ што ново? — пита Муј-ага, пошто је неколико пута кашљуцнуо.

— Има, има јакако, — вели Јусуф-ага.

— А шта је? — запиташе сви, па упиљеше очима у њега.

— Данас ми причају, да ће доћ' некакав нов мулазим... Он је Туркуша, ама веле да је кршан и да је плахо зенђил²⁾.

— Ама, дина ти?

— Јес' дина ми... То сам чуо...

Сви оборише главе и ушутише. Сваки задимио из чибука, па ти се чини, да ни о чем другоме и не мисли... Махмут-ага два три пут узви обрвама и хтједе нешто да каже, ама се опет уздржа, те не рече ни ријечи. Муј-ага отра рукавом нос и поглади се по бради, а Јусуф-ага, пошто је отурио чибук од себе, погледа по њима и поче да говори даље:

— Ја... Па он сад долази у туђ свит, па ће му бит' необично... Вега ми треба да га липо дочекамо к'о најбаскинлијег доста и пријатеља.. Сви ћемо липо с њиме, док се обикне... И он је к'о и ми — Турске вире...

Муј-ага још један пут отра нос, затим добро прокомеша раменима, па изрече:

— И ја тако велим... Џанум кад је наш, треба да га примимо.

— Јакако, — дочекаше сви као из пушке.

— Таман, — рече Јусуф-ага, — то је све липо и добро. Ама сад треба један да га прими у своју кућу.

Сви ушутише. Изгледало је, као да нијесу добро чули ове ријечи, па због тога не знаду, шта би одговорили.

— Шта велите? — запита опет Јусуф-ага.

— Ја би га примио, ама ми кућа тисна, а, валахи, нема му ко ни изметоват'... Оно моје дите не може... — рече Махмут-ага.

— И ја би га примио, ама у мене пуно дице, па он неће моћ' слушат' галаму, — додаде Салих-ага.

— А у мене нема јоргана, ни душека, ни ништа што треба за њега, — избаци Муј-ага.

Јусуф-ага само погледа по њима, па се ухвати за браду и поче је гладити. Затим се мало замисли, па онда диже главу.

— Е ја ћу га примит', — рече, — кад ви не можете, ја б'ели могу. Ама барем и ви ћете покаткад зовнут' на ручак и на вечеру.

— П'еке ефендум. Хоћемо! — дочекаше сви.

На томе се и свршило. Попили су по двије три кахве, запалили су неколико пуга на чибук, па прешли на други разговор. Ноћ се бијаше у велике спустила, кад су се растајали и сваки је био потпуно весело и задовољан.

Једнога дана дође млади мулазим у Мостар. Име му Ибрахим-бег. Лијеп младић, какав се само замислити може. Кршан, јуначан, поносит као да је од кољена прослављенога јунака Ђерђелез Алије. Његове очи, црне и велике, стријелале су човјека погледом; нос прав и шиљаст, а испод њега избили мали, црни брчићи; коса црна као угљен, ошишана на кратко; браде није носио, него је био сасвим избријан.

Кад се он први пут појавио пред нашијем агама, стали су они као укочени и забленуто гледали у њега. Чинило им се, да у животу никад ништа љепше не виђоше. Тек кад

¹⁾ Има ли?

²⁾ богат.

се мало разабраше Јусуф-ага потапша га по рамену и довикну му „аферим“; Муј-ага га загрли; а Махмут-ага пољуби га у чело, говорећи му, како је он познавао одавна и рахметли му оца, ма да га у животу никад видио није.

Ибрахим-бег зачудио се овакоме дочеку, али ипак био је толико поносит, те није хтио, да и он њих грли и љуби. Он се сматрао већи од њих, те је на крају крајева дошао до тога увјерења, да они морају бити љубазни према њему, јер је он бег, кућевић и прави Туркуша, а они су само аге... сличне раји.

Јусуф-ага у први мах то је пријетио, ама му је одбио на „младост и лудост“, те се ни најмање није промијенио према њему. Тако су чинили и остали, па, шта више, постадоше још и љубазнији.

— Дина ми, 'вакога га у Стамболу нема, — рече Мемеш-ага.

— Дина ми, нема га у читавој Турџији — дочека Махмут-ага.

А Ибрахим-бег се све више и више поносио, јер му ове хвале бијаху по ћеифу. Он и ако је био Туркуша, ипак је лијепо говорио српски, те је могао разумјети све, што се говори, а и одговарати на разна питања. Истина било му је много пријатније, кад би га који ословио турски и он је тала далеко љубазније одговарао. Но аге канда нијеђу то ни примјетили, те су ријетко, врло ријетко избацили и по коју турску реченицу.

Јусуф-ага га је, по своме обећању, примио у своју кућу и дао му једну од најљепших одаја, по којој бијаше простро свој најфинији ћилим и двије серцале, а дуварове окитио разним таблицама, на којима су записани стихови из Корана.

Па ни ово није зачудило Ибрахим-бега. Он се одмах раскомодио као у својој кући па, шта више, говорио је, како му се ово или оно најбоље не свиди. Осим тога не свиђају му се ни неки обичаји и он је све називао „просто“ и „хајвански“. Јусуф-аги ово није било по вољи, али и опет није ни ријечи проговорио. Напротив и Муј-ага и Салих-ага и остали слушаху га пажљиво, те му чак и одобраваху.

— Он зна боље од нас, — вели Салих-ага.

— Знаде колик' 'ваких десет, — рече и Муј-ага.

— Валахи знаде колик' милијун, — избаци Махмут-ага.

— Није шала он је у Стамболу књигу учио, — рече Мемеш-ага, пошто је подигао сарук¹⁾ и почешао се по глави.

И најпошље сви су сматрали за срећу, што су се с њиме познали и што ће он од сада мало више с њима јаранити и ако, по годинама, бијаше много млађи од њих.

IV.

Махмут-ага није могао да одоли срцу, а да Ибрахим-бега један дан не позове на ручак. Прије тога он је већ Емини причао о њему и хвалио га тако, као да га је Бог зна како познавао. Довео је чак и на то, да је он (Ибрахим-бег) некакав далеки род самоме великом везиру и да неће много проћи, па ће и сам постати везир.

Емина га је слушала врло пажљиво, те најпошље од срца зажели, да што прије види тога урнек-момка.

И кад је Ибрахим-бег дошао, Махмут-ага га је дочекао да не може бити боље. Почастио га најприје кахвом и духаном, а по томе су

¹⁾ турбан.

сјели за ручак... При ручку је Ибрахим-бег већином шутио, а Махмут-ага је једнако говорио, то о овоме то о ономе, онако преко залогаја. Наравно да се тај разговор није могао свршити, а да он не исприча нешто из свога живота, с чиме би задобио већу важност у очима Ибрахим-бега. Пошто је отро уста чевром и превукао рукавом преко бркова, поче да се тужи, како сви младићи, што су се данас опасали снагом, нијесу ништа него сами зечеви, што не смију честито ни погледати у душманина, а камо ли му на мејдан изаћи.

— А ја сам једном дочек'о десеторицу, — рече. — Пош'о ја у Невесиње, кад ме, ефендум бенум, у Бишини дочекаше хајдуци. Ђир¹⁾ сам их поглед'о, одмах сам виђ'о да их има десет... И они ти липо прифатише за ноже, па како ће пут мене. „Оканите се ћорава посла!“ довикнух ја. Ама хич! Они ни хабера, него ми се баш примичу... А ја ти се, ефендум бенум, ражљутих, па само што исуках сабљу... И нијесам три пут махн'о око себе, кад све леже мртво к'о овце на касапници.

Ибрахим-бег га само погледа, али не рече ништа. По томе се могло познати, да потпуно не вјерује у Махмут-агино причање. Но, по његовој срећи, Махмут-ага не бијаше то примјетио. Он се занио својом причом, па све сијева очима и удара руком, као да збиља кидисаје на каквога душманина.

Тек пошто се са свим умирио, погледа отвореније у Ибрахим-бега и запита га:

— Хе, зар то није јуначки?

— Јуначки, — потврди Ибрахим-бег као од биједи.

Махмут-ага се сада поносно ис-

прси и запали чибук. Затим потеже машице иза силаха, па њима извади из дагаре ватре и припали. Међутим је једнако испод ока посматрао Ибрахим-бега, да види: гледа ли га и чуди ли му се? Но Ибрахим-бег бијаше оборио главу, па нити гдје гледа, нити што говори. Махмут-аги се ово већ није допало, те поче да прича о другим стварима, које су биле још крупње, те се због тога још више одушевљавао и заносио у причању.

Једва једном учини му се, да је говорио доста, па обори главу и поче да гледа у ша́ре на ћилиму.

А Ибрахим-бег се диже и рече, да је вријеме поласку.

— Па д'ћ ћеш? — запита га Махмут-ага, — Сиди још.

— Доста је, — рече Ибрахим-бег и пође. Махмут-ага скочи као какво момче и пође пред њим.

И баш они ступили пред собу, кад из друге собе извири Емина, ама тако, да је отац не опази. Но Ибрахим-бег је ипак опази и стаде запањен. Она се брже сакри у собу. Ибрахим-бег мало причека и опет пође. А она се тада поново појави. Он се окрену и сагледа је добро. Нити је могао да проговори, нити да ишарети¹⁾, него се збунио као какво дијете. Затим пође за Махмут-агом, који се зачуђено окрену, не знајући, зашто овај застајкује.

— Разгледаш ли кућу? — запита га.

— Разгледам.

— Па ваља ли?

— Ваља.

— 'ваке куће нема у Мостару. Није то што је моја него 'нако. Неби је прод'о за хиљаду дуката.

Ибрахим-бег не одговори ништа, него се окрену још два три пут, да види: хоће ли угледати Емину? Но

¹⁾ Чим

¹⁾ говорити рукама, знацима.

она се више не појави. Тек кад су дошли до авлијских врата, зачу он њезину пјесму:

Липа ти је у Алаге љуба,
Те липоте у свој Босни нема,
У свој Босни и Херцеговини...

Он стаде и ослушну, па опет пође даље.

— Кога још имаш? — запита он Махмут-агу.
— Имам само шћер.
— Твоју?

— Моју
Ибрахим-бег га зачуђено погледа, као не вјерујући у његове ријечи, али опет није хтио да то Махмут-ага на њему позна, те хтједе још нешто да га припита. Но и опет се смисли, да је паметније ако узшути... Оборене главе ишао је и трудио се, да пред очима измами њезину слику. Али му то не пође за руком. „Валахи ћу је још једном видити, па шта било да било, — рече. — Кршна је к'о упис!... Баш ваља!...“

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПРЕД ОСВИТ

лађано се срце разиграло моје,
А ватрена душа жарким пламом гори;
У грудима више јади се не роје,
Нити чемер горки душу моју мори...

Пресакле су сузе уздаха и јада,
Радосница суза на мом оку блиста,
Моје младе груди препуне су нада, —
К'о капљица росе душа ми је чиста.

Ено, свиће зора и к'о златни санци
Просипљу се зраке свјетлости и моћи,
Да и наши сури огрију се станци,
Пошље дуге таме, пошље дуге ноћи.

Разбраћена браћа љубе се и грле
И у коло лако загрљена стижу,
То је српско коло, коло браће врле,
Што срушени бедем свете слоге дижу.

Са врлетних гора кликћу српске виле,
И уз гусле пјесме слободарке вију,
Славе братство браће, једнокрвне, миле,
Једнокрвне браће — вјеровања трију...!

ПЛЕМЕ ЗУПЦИ

И

ВОЈВОДА ЛУКА ВУКАЛОВИЋ

Зупци су српско јуначко племе у Требињском Округу између Требиња, Корјенића, Кривошија, Крушевице и Конавала; то је висоравањ под именом: Зубачко поље, над морском површином, од 6 до 700 клм.; а гдје је најшире од 2 до 3 клм. Окружено каменијем, голијем брдима, а од јужне стране високом планином — Бијелом Гором — са стољетнијем борјем, јеламма, буквама и муликама, одвајајући Зупце од Кривошија, које су у политичкој заједници с Боком.

Поље је испод сѐла (поткућнице) обрађено, и рађа: пшеницу, јечам, раж, крупник, омас, кукурус, кртолу и купус. Средина је поља мршава, дивљачна и неродна; по њој расту шумарци растови и церови. Вођака јужнијех нема, јер је клима планинска оштра. Оваца, коза, говеда и коња има прилично. Није ни без пчела и свиња само за домаћу потребу.

Села су око поља српска без икакве мјешавине. Куће су им позумљуше, сухомеђаре и кровинаре, тек по нека од камена и креча на један под.

Села су, почињући са дна поља: Турмента, 25 кућа и црква Велике Госпође; Орашје, 16 к.; Тули, 12 к.; Поткрај, 11 к.; Куна главица, 7 к.; Ограда, 12 к.; Дренови дб, 24 к.; Граб (Спајићи), 20 к. и црква Петковица у пољу; Бугојево село, 20 к. и црква св. Илије; Коњско (пољице) око њега 30 к. и црква св. Спаса.

Сутјеска одваја Бугојево село и Коњско од Зубачкога поља пресјекавши брдски вијенац са источне стране, који је везан с Бијелом Гором. Кроз Сутјеску, кад су велике

кише, тече поток. Некад је кроза њу текла рјечица; то се види по кориту и у њему облацима. Народно предање вели: „Ријека, која је текла кроз Сутјеску, извирала је из Убала под Јастрепцем у Бијелој Гори; па како је топила и плавила већи дио Зубачкога поља, неко их научи да бивољским кожама и катраном забуше главу (извор) ријеке. Кад су га забушили, веле, чуо се је страховит тутањ испод Бијеле Горе, док није вода пробила к мору.“ —

И сада многи Зупчани вјерују, да је та ријека садашња Љута у Конавлима, која извире испод херцеговачких брда у правцу Бијеле Горе и утјече у море.

На Ублима има жива вода врло студена и здрава.

На уласку из Зубачкога поља у Сутјеску види се Брвеник на десној страни на обронку Бијеле Горе. Народ прича да је ту био у старо доба манастир. По остацима се то не види. Само име Брвеник каже што је.

У Бугојеву је селу, под самом Бијелом Гором, Вукаловићево братство по храбрости међу првијема зубачким братствима. Ту је и Лучина кућа од камена и креча на један под. О Вукаловићу укратко мало ниже.

* * *

Црква Петковица је на Пучом у пољу, коју смо мало прије споменули; код ње је увијек било зборно мјесто зубачкога племена. Оно је у тијесној вези с херцеговачким устанком у почетку друге половине овога вијека.

Кадно Омер паша 19. марта 1852. год. нареди да се одузме оружје у

Срба у Босни и Херцеговини, имајући намјеру да рати и прегази Црну Гору, Зупчани на позив турске власти, у прољеће те године, донесу нешто од оружја на зборно мјесто код Петковице да га предаду Турцима, који тога ради бијаху дошли на тај збор. Обично су одређиване аге за тај посао, јер знаду оружје својих чивчија, да га не би крили. Јово Спајић имао је најљепши цефердар у Зупцима. За њ су знали и Требињци, те га није могао сакрити. Оно оружја, што су Зупчани донјели, било је прислоњено уз цркву по братствима. Спајићев је цефердар одвајао од свијех других. Док су се аге препирале са Зупчанима око оружја да га нијесу цијела донијели, дотле Спајићев ага, Диздаревић, одвоји на страну тај цефердар да га задржи себи. То храброга Јова Спајића заболи; па скочи, узме свој цефердар и викне: „*Ко ће са мном, нека иде за мном! Не дам цефердара док ми је на раменима глава!*“ — Опали цефердар и отиде кући.

Зупчани сви одједанак скоче, узму своје оружје и разиђу се својим кућама.

Турци (аге) смотају лике на опанке и врате се празнијех руку у Требиње.

То је прави почетак херцеговачкога познатог устанка од 1852. г.

Зупчани су знали да се на томе неће проћи, па се опет скупе код Петковице, и једногласно закључе да нико од Зубаца не иде Турцима, и да их не пуште међу се, поставивши своје поуздане стражаре по висовима између Зубаца и Требиња, и тијем затворе пут из Требиња у Суторину на мору, код Херцег-Новога.

Из Требиња су на Зупце два пута: један од западне стране уз брдо Драчу; други од сјеверне стране преко Арсланагића моста на Треби-

шњици (од града уз ријеку око 5 клм.) Из Зубаца је с Граба до Суторине један пут. Од њега се одваја на Бјелотини једна путања на лијево у Крушевицу, и једна још мало напријед у Сврчуге. Ту је најјужнија граница између Херцеговине и Херцег-Новске околице. Главни пут води кроз Драчевицу правце к Суторини.

Суторину је добила Турска на јужној страни кад и Клек на сјеверној Дубровачке Републике на Карловачком миру 1699. год. Република је управо молила да Турска заузме та два изласка из Херцеговине на море да је сачува од грамжљивости неситијех Млетака.

* * *

Зупчани тада још (1852. год.) бијаху у завади и крвнини с Црногорцима; ваљало им је дакле измирити се с њима да би имали поуздано заплеће и потпору у невољи. Изберу неколика главара познатија, међу којима је био први Јово Спајић, да посредовањем војводе граховскога, Јакова Даковића, умоле црногорскога кнеза Данила за измирење с Црногорцима и за помоћ у борби против Турака.

Кнез Данило, који имађаше широк поглед и велике идеје, одлично прими зубачке главаре (делегате); нареди измирење да се у тој години изврши по народном обичају (крвно коло); посоколи их и обећа помоћ у борби против Турака.

* * *

Лука Вукаловић, тада још млад, занатом трикар у Херцег-Новом, кад чу шта су Зупчани закључили, и шта им је кнез Данило обећао, напусти занат и врати се међу братство на Зупце да се бори за народно ослобођење.

Вукаловић је у свему херцеговачки тип: висок, плећаст, главе

крупне, косе плаве, затворене, чела висока, очију округлијех, плавожућкастијех, погледа мека, бркова чустижех, плавијех, лица широка, пуна, осмјехом превучена, носа правилна, уста великих, воље јаке, карактера чврста и свијетла.

За лијепим одијелом био је понесен, као сви Срби; носио је доламу од зелене загасите чохе, везену црвеном свилом и златом, грудњак (џамадан) од црвене чохе везен златом, јелек од црвене чохе везен златом с дугметима сребрнијем низ прси, чакшире од чохе модре, докољенице од чохе бијеле, чизме, потпасак од коже сактијана, преко њега крмезли појас и капу заврату. У појасу два сребрњака и о бедри сабљу димискију.

Био је врко гостољубив и разговоран. Духана није пушио; али је радо пио ракију.

* * *

Зупци су у ширем опћинском значењу једно племе из различнијех братства или породица: Даниловићи, Вукаловићи, Спајићи, Вици и т. д. Зубачко је племе уопће храбро. Никад није било сасвим подвржено турској власти. Зупчани у свему имају најчистији српски тип. Одратни су, коштуњави, снажни, окретни, бистри, убојити, поуздани, истрајни, већином црномањаста. Оружје им је послјије живота и поштења (части) најмилије; гусле, јуначке пјесме и српски народни обичају у срцу и души. Одијело свакидашње: бјелача (гуњ) од бијелога домаћег сукна уваљаног; грудњак (џамадан) од црвене чохе или сукна; чакшире од раше модре; докољенице од сукна бијелога уваљаног; чарапи и назувци, т. ј. напрсци, од вуне ишарани; опанци на врчанице с обувачама од опуте;

потпасак од говеђе учињене коже у црвеној боји, преко њега тканица од домаће вуне, проста или ишарана; струка од бијеле или црне вуне са стријекама у боји на крајевима до рèsâ, тканина домаћа; и капа заврата, или вес црвен.

Кад иду на пут, имају: пиштољ и нож у појасу, фишеклије о појасу на кајишу, дугу пушку о рамену, обраменицу, т. ј. торбу, с брашаницом на плећима припрћену, и струку поврх свега.

Стајаће одијело у имућнијех: долама од чохе модре или црвене, опточена свиленијем гајтаном, гдјекоја и златом везена; низ прси с једне стране (гдјекоја с обје стране) сребрне крупне пуце; ђечерма испод доламе с врх кошуље до појаса од чохе црвене са сребрнијем ситнијем плочицама, гдјекоје плочице позлаћене; токе од сребра поврх доламе; чакшире од чохе модре; докољенице од чохе црвене или модре са сребрнијем копчама; чарапи и напрсци од вуне кљечани у бојама: опанци умјетно преплетени опутом од овчије коже да се пријеплети бијеле; капа заврата или вес црвен око њега (т. ј. главе) савијена поша црвена или у шарама. У старије доба имали су и калнаке, али их је готово нестало.

Оружје у имућнијех: један или два сребрњака, нож (јатаган) с рукодржом од слонове кости у појасу, и џефердар о рамену. У сиромашнијех: један пиштољ и нож у појасу, и дуга пушка (лазарина од 7 педи) о рамену.

Сваки Зубац је добар гађач (нишанџија); гдје оком омјери, ту погоди.

Писац је овијех редака војевао с њима заједно 1861. и 2. год, па се је увјерио да су челик-војници и јунаци. Нема их пун баталион,

па су дочекивали и разбијали по 10 баталиона турске војске. Пушка добро бије и нож сијече кад је у јуначкој руци.

У племену Зупцима нема великих задруга. Братства су задруге у одбрани од насртања спољашњијех непријатеља.

Из братства Даниловића бивали су кнезови зубачки све док се није истакао Лука Лаков Вукаловић, као што смо горе споменули, поставивши га црногорски кнез Данило капетаном, а Јова Спајића сердаром зубачким. Кнез црногорски Никола да му војводство 1861 год.

Војвода Лука Вукаловић својом дугом и јуначком борбом за народно ослобођење у Херцеговини заузима најглавније мјесто у историји херцеговачког првог устанка и ратовања. Он је био главни чинилац у томе устанку од 1851. до 1862. г. закључно. Он је задавао много бриге Стамболу, откуда су слали војску и најбоље ђенерале (паше) у Херцеговину. Он је привлачио пажњу Европе на Херцеговину, која је прислушкивала прасак херцеговачких цефердара, помишљајући на одјек у Црној Гори и Србији. Комисари су турски и европски доходили у Херцеговину, испитивали узроке устанку, и обећавали устаницима златна брда само да положи оружје. Најпослије се било дошло до неколиких повољнијех и кориснијех концесија онда кад је Омер паша с међународном комисијом дошао у Мостар у прољеће 1861. год., које су се могле примити као подлога за будућност. Писац

У Биограду, 1897. год.

овијех редака, овлашћен од главара устаничких, дошао је у Мостар у јулу мјесецу 1861. год. и преговарао с Омер-пашом и европском комисијом о олакшицама, које устаници траже. Дошло се било до повољнијех резултата.

Али . . .

* * *

Војвода Лука Вукаловић није знао ни читати ни писати; али је знао јуначки војевати, угледајући се на бесмртнога Кара-Ђорђа и Милоша. Није био срећан ни он ни његови ратни другови, који су га надживјели, да виде Херцеговину и Босну ослобођену. Морао је најпослије 1865. г. с тужнијем срцем оставити Херцеговину и отићи у Русију, гдје је одлично био примљен, Умро је у Брђанској 1875. год. на земљи, коју му је даровао Цар Александар II.; умро је на рукама својега сина Богдана и својега шурака Милоша Средановића, који се од њега није одвајао и био му свуда десна рука; умро је у једноплеменој, словенској, великој Царевини Русији; али далеко од својега завичаја; далеко од своје миле отаџбине, у којој се родио и за коју је живио и радио; далеко од својега јуначкога братства и племена; далеко од својих пријатеља и ратнијех другова! —

Понио је у гроб тешку рану и бол што није дочекао ослобођење српскога народа. Његово ће име захвални Херцеговци с поштовањем спомињати од кољена на кољено, као што га спомиње и његов ратни друг,

Архимандрит

НИЋИФОР ДУЧИЋ.

С Н О В И

— Јован А. Дучић —

I.

Вам да не знаш у мом срцу
Кол'ко бјеше пустог жара,
Каква бјеше чежња моја
Што ми бурну младост згара,

Ал' олтару срца мога
Вратиш ли се, цв'јете мио,
По пепелу знаћеш гдје је
Некад страшни огањ био . . .

II.

Сањао сам да сам с тобом
У гондоли насред мора,
Бјеше поноћ, а звјездице
Сијале су одозгора.

И када ти причах страсно
О љубави своје жару,
К нама приђе авет једна
Спомињућ' ми љубав стару.

И зваше ме да се вратим
У дубоке оне ноћи,
Слатких снова, пољубаца,
И заклетве у самоћи.

Скочих журно да сатарем
Мрску авет црне боје,
Кад се пренух — ледном руком
Давио сам срце своје . . .

III.

Кад на моје груди панеш,
Не ћеш заспат' пуна жара —
Ту се бију двије војске
А на челу са два цара:

Страшно Срце са Разумом
Дивљу борбу туде гони,
Ту су чете слатких снова
И спомена легиони.

С тебе су се закрвили,
С тебе ниче борба клета,
Што разлама разбојиште
Љутом вриском тол'ко лета.

Ал' не бој се! Луда војска
Још и даље нек се таре,
Обадв'је ће теби дати
Своје круне и скиптаре!

IV.

Ув'јек писах страшне пјесме
Кад се једне моме сјети',
И ужасне снове снихвах —
Зле духове и авети.

Ал' о теби када мислим,
Ја зле снове нагло бришем:
Све се сваћам с анђелима,
А сутра им химне пишем.

V.

Мољах небо да отвори
Прозорчиће свога сјаја,
Да ми душа свјетлост позна
И невиност чистог раја:

И отвори свето небо
Два дивотна твоја ока,
И сјај рајски твоје душе
Озари ме са висока...

VI.

Клео сам се теби, душо,
Да ми љубав лажна није,
Да не љубљах никад јоште
Нит се иком заклекх прије.

Док ме прену, тад, кад тихо
Цароваше ноћ дубока,
Црн и грдан ноћњи лептир
На крилима са два ока.

Он је пред нас на сто пао,
Кад се рјечи бјеху чуле...
А полако — дванаест сати
Удараше с мрачне куле....

VII.

Моја Љубав подигла је
Свете храмe у самоћи,
Ја у њима блијем вјечно
Сваког дана, сваке ноћи.

Мени ступа црна Сумња
Свештеница овог храма,
Па ми шапће, па ме учи:
Та је вјера — јерес сама!

Ја вјерујем старој друзи,
Њене рјечи слушам тајно — —
А све љубећ', љубећ' тебе
Неизмјерно и бескрајно.

VIII.

Да сам краљу, ја бих за те
Круну, скиптар, прјесто дао;
Да сам витез, славу своју
И пред ноге твоје пао...

Да сам рибар, мреже своје,
Шум и пјесму, сиње море;
Да сам пастир, ја бих дао
Бјела стада, лисне горе...

Али пјесник, с тајним болом,
Стиште само срце своје,
Трже мили цвјет спокојства
И пред ноге баци твоје...

ЈЕТРВИЦЕ

— приповијетка из Босне. —

I.

Ол како нас оно буна затра и поништи толике људе и њихова добра, прошло је било неколико година Многи, што но бијаху некад прве газде, први људи, опадосе, — а многи, што бијаху теке дућанџије, оживише. Баш к'о канда је потекла била мутна ријека, па неком оборила све до шљемена, а неком нанијела и блага и добра и задовољства.

Тако и буна.

Одједноч се затрло бјеше толико наших првих кућа и претворило у сиротињу. Не би на све своје прсте мог'о да избројиш, колико их је дошло до торбе и палице... а све оних староња, што до јуче мишљаху: ко сам ко ја... ко ће са мном... ко ми шта може!...

А данас — ето.

И Гајићи су избројали доста дана од како оно сила божја удри на манастир.*) Све им бјеше пошло низбрдице, би рекао: осташе људи одједноч ама на пустом прагу. У том јаду умре покојни Станко, а оста Тошо са синовима и цијелим домом. Али тек што мину буна и оде онај дим и метеж... чо'јеку к'о да пуче пред очима. Не подаде се тузи! Не зајаука шта би од његова ма̀ла, већ засука рукаве па ко из младости поче да ради.

Па ти сад реци — поможе ли му Бог јал' која грјешна душа. Ено данас Тошо Гајић опет — Гајић. Газда чо'јек, трговац чо'јек. Наш ти сељак зна само гдје је дућан газда Тоше Гајића.

А једва која година од буне.

Па радост, па задовољство у кући Гајићевој. Заборавио се стари јад, а нов живот, ново весеље. Подмладио се газда Тошо, па ако му што и споменеш, он махне руком:

— Бог узео, Бог и вратио!... А прича ти чо'јек. Баш му, к'о аман, ни на крај памети кад му се пороби кућа, запалише дућани а приграбише земље по Јањи, Бријесници и Међашима.

Па миран, задовољан.

Прије годину двије оженио Лазу, па би сад и Јову. Два сина, два бора зелена, па још ту радост да види очима.

Лазу је оженио од фамилије, од Максића. Невјеста му све'дно к'о његово чељаде, к'о с њим да се родила, да је расла. Свакоме мила. А Лазо и она — да умру једно за другим.

— Само теби, брате, желим к'о моја Ружа... Ето то толико... рекао би Лазо брату.

А никад да је се сит нахвали.

И баш некако у очи Петковице нађе се у Лазе мушко дијете. Ђед да излуди од радости, а Лазо милује Ружу, баш к'о аман не зна пред ким ће да се прекрсти.

И прошло неколико дана. Било, тако, код њих сијело. Крстили Лазиног малог а ту сијело и читава њихова фамилија.

Ту вече помену отац да ће да жени Јову.

— Да још и ту радост видим очима, па к'о свети Симеун рекнем: њиње отпуштајеш раба својего Господи! Да рекнем да сам видио своју радост, спасеније...

И ту се почео жив говор.

*) Манастир Тавна.

— Само желим и свом брату цуру,
к'о што је моја Ружа, моја Ружица,
моја Ружмаринка... вели Лазо а
врадостан.

Сви веле сад ову, сад ону, као
кад су — фамилија.

Не да Лазо.

— Јок! Ни једна није к'о моја
Ружа... ни да јој папуче окрене.
Дедер другу... *

Кад су пошли Гајићеви сватови
ту Н. по ђевојку, било је у позну
јесен. Ту је сила и опрема јер треба
цијелом Босном прегазити до двора
невјестина.

А баш права кита и сватови.
Све по пушци и по десној руци —
што рек'о неки.

И прошло је неколико дана док
пуче абер — ето сватова. Изиђоше
газда Тошо, изиђоше пријатељи, све
у сусрет. Пуца пушка сватовска,
Бого мој, мислиш читава војска иде.
Све звони од пјесме.

А по сокацима мало и велико.
Весело.

И кад се сватови одморише узе
Ђевер Лазо брата за руку.

— Јово брате... Довео сам снаху...
Довео сам ти жену... Их, болан,
сретан си, пресретан! Твоје среће
није нема. Злато, брате!

Мило Јови. Грли брата и прити-
ска на груди — мило му.

А Лазо пун милоште. Аман нико
жив да умије тако да помилује снаху
к'о он. Тјеша је, прича, разговара,
а ни да се окрене од ње.

Сав сретан што је довео правог
анђела у кућу — што је усрећио
свог јединог брата. Гдјекад само ви-
диш му тих некакав облачак на челу,
али к'о да га руком скинеш, кад га
снаха ослови:

— Брате!

А у авлији звони од пјесме:

„Ђевере, златан прстене,
Ђевере, златан прстене!

Поведи снаха гиздава
На тија вода широка.

— — — — —
Цануле, мори, цануле
Ђевере, златан прстене!

И сјутри дан у неђељу били сва-
тови, а пошље сватова наступили
мирнији дани.

Новом невјестом задовољна цијела
кућа Гајићева. Задовољан стари Гајић
и стара Гајићка. Задовољна Ружа,
а задовољан и младожења.

Лазо најзадовољнији.

— Да пазиш јетрву, вели Лазо
својој Ружи... к'о очи у глави да је
пазиш... Ко сестру... и више. Оно
је жежено злато, прави анђео!...
хвали Лазо.

— Пази снаху, дадо, вели матери.
Онаке снахе не виђе ље... Оно је
добро к'о хљеб, јадна. Злато једно.

А како Лазо угађа својој снахи,
ни Јово јој не угађа тако. Би је
дворио да може.

Старијима мило, до душе.
Мило и Јови.

II.

Млада невјестина Гајићева допала
се свакоме. Лијепа. Очи су јој ве-
лике, тавне, к'о угљен. Над њима
црне дугачке обрве, састављене. Но-
сић лијеп, уста румена, малена. И
зуби лијепи, па к'о бисер. А стас
јој танковијаст, висок.

А име јој Милка.

Само јој рекоше да некуд чудно
разговара. К'о аман да је горда, да
јордами; јал' ти је така нарав. И кад
иде некуд чудно, па поред Руже баш
к'о туђа.

А Ружа Лазина с њом к'о са сестром.
Баш јој гледа сваку вољу, жељу, радост.
Зна да јој тешко, да је далеко од дома
од рода. Мисли Ружа по себи. 3

А у дому Гајићевом измијенило се много свијета. Сва фамилија обишла нову невјесту. Честитају.

Таки адет.

И у томе наступила већ и јесен у велике.

III.

Од како је био пилав (свадба) у кући Гајићевој, оплакала је Ружа много дана и ноћи. Крила је сузе по стотину пута, но једноч тако затече је мати Лазина.

— А шта то, шћери? чуди се она. — Шта је па плачеш, душе ти... вели она. Кажи наји, очи моје...

— Ништа, најо... вели Ружа, а суза за сузом котрља јој се низ оне лијепе и румене образе.

Не вјерује наја.

— Ништа мојих ми очију, најо...

Па пригрли дијете и поче да га љуби, а сузе никад стати.

Али наји не рече ништа.

И тако по сто пута наиђу јој сузе, па ни сама не може да остави ту силну бујицу.

Осјетила Ружа да јој Лазо ни налик на оног. Осјетила да му никад није на очима к'о некад што је била. Па и кад разговара с њом, к'о преко срца.

А кад се осами облете је мисли баш као насртљиви лептирови. И сјети се тако оне хвале, оне љубави, оне милоште Лазине.

Па је стисне око срца нешто хладно, као да га је сама гуја опасала.

А то нају бацило у бригу.

— Не свиђа ми се Милка, вели једноч свом Тоши. — Некуд туђ инсан.

— Јес', вели он.

— Некуд к'о да и није невјеста... Не држи се.

— Е јес', ја.

Тако разговарају.

— А Лазо је пази боље нег своју Ружу... опет ће свекрва. — И дворио би је да може... К'о аман да јој Ружа није ни близу...

— Зар Ружа?... вели стари. — Не дирај ми у Ружу, матора... Ружа је злато.

— Баш злато... Баш злато, ја... потврђује наја.

И прича Тоши.

Но тако је то било у јесен, па тако и пошље. Како су протицали дани није се ни осјећало са свим. Вечери, сијела, разговори насташе с дугим ноћима.

IV.

У сред те зиме завлада нека зараза по вароши. Поумира свијета мноштво и страх завлада у свачијем срцу. Мало, мало, па си могао чути како на торњу зазвони на једну страну, док истом чујеш: умр'о овај јал' ти онај, а знаш да си се на два дана прије с њим јал' срео, јал' сједио, јал' разговорио.

Па те прожма к'о нека ледена шипка некуд на лијевој страни. Страх.

А једног дана у богојављенској недјељи разбоље се Јово Гајић и паде на душек. Узнемири се сва чељад. Усели се наједноч жалост и омарина у весели дом Гајићев. Родитељи суморни, тужни, а Лазо да свисне за братом.

А Јово клонуо на душеку па само гледаш кад ће да душу пусти. Неки огањ осуо се по цијелом тијелу његовом, а уста сува, очи мрачне, мутне.

Забрањено ући у његову собу. Зараза.

— Ко буде с њим ноћивао и дотицао га се, нек не мисли више на свој живот — говораху.

Скуп је живот сваком у таким приликама, рођо мој. Је ли само колера јал' ти друга која зараза, угину

У срцу људском сви осјећаји; зацари се у човјеку само брига за собом самим. Заборави све друго. Мајка отискује од себе своје рођено одојче.

А Јови Гајићу све горе, све горе. Лијечник све већма забрањује.

Но од како је Јово Гајић пао на постељу, Ружа Лазина не одмиче се од њега. Срце јој се следило за њеним ђевером, па и ако очима својим гледа и у своју смрт, не може да се растави од њега. Она га по све ноћи чува, лијечи, хлади, његује.

А нити да унићи Лази ни родитељима.

— Ја ћу, вели, сама....

И страх још већи у кући Гајићевој.

Мало, мало, па чујеш гдје зазвони на торњу. Или чујеш гдје ти вјетар нанесе оно испрекидано и тужно „Свјати Боже“...

И једне вечери Ружа малакса, клону. Осјети како је кроз тијело прожимље час лед, час огањ. Руке јој изнемогоше, кољено задрхта.

И простирије себи душек близу онесвјеслог ђевера. Леже.

Тај исти дан Милка, млада не-вјеста Јовина, запреже кола и пође на пут. Ни Јови ни Ружи не рече ни збогом, већ се уви и по највећој зими крену родитељима.

А смрт, као каква оштра коса што савија траву и цвијеће, тако је косила од куће до куће, старо и младо, мушко и женско.

Лазо Гајић да свисне за братом и женом.

Но као да је анђеол спасења до-такао се и дома Гајићевог: једног истог дана подиже се и Јово и Ружа.

А с тиме мину зла судбина изнад дома њиховог.

*

— Ружо моја, анђеле... говораше Лазо својој Ружи. — Ниђе те нема, анђеле... Ти си ми спасла брата, спасла нас... спасла овај дом... Опрости што мишљах за *којекога* да је бољи од тебе... срећо моја.... Ниђе тебе нема, твога срца, твоје љубави... Благо мени с тобом....

И дуг пољубац пун захвалности и среће паде на блијезде али осмјехнуте усне Ружине.

Илија З. С.

* * *

листалала гора и цветао крин,
Трава се пољем зелени,
А лугом мирише свежи рузмарин,
И игра се лептир шарени.

Враћају се ласте у негдашњи стан,
А лахор с цветом тајно шумори,
Буди се живот давно успаван,
Одјекује песма у гори.

Сунце из мртвила васкрсава свет...
Само роб презрени још спава!
Њега не буди ни песма ни цвет —
Већ олуј, бура, грмљава!

Сокољанин.

1897.

МУХАМЕД II. ОСВАЈАЧ

(Махмут II., Мехмед II., Султан Гази
Мехмед, Фатих Мехмед, Бусрук
(велики), Абул Фатих (освајач).
и Гази (побједилац невјер-
нијех).

(1451.—1481.)

Цртица Јована А. Дучића

посвећено Мехмед-Али-паши Ризванбеговићу

I.

Бегова слава дигла се је над пирамидама људскијех лешева, над развалинама силнијех државâ, свијетлијех пријестола и свештенијех храмовâ... Бог његов, Бог правовјерних, створио га је громом, који је с тутњавом и сијевањем прелетио доба своје, а за собом оставио врисак и јаук, развалине и згаришта, океане крви и милионе покошених живота... Име његово бјеше за слабе и невине ужас и очајање, а за народ правовјерни бјеше звучније и милије него икоја кајда лаке бајадере; јер свијетла сабља његова дигла је пријесто Отомана на нај јаче и највише стубове — јаче него што су тавне хриди мрачног Тавриса и древнога Либанона —, и високо изнад домањаја ма које силе на све четири стране свијета! Свака зора живота његовог рађала се с тутњом громава и вриском нејачи, а свако вече црвенило се је пурпуром румене крви с крвавијех бојишта! — Био је оркан, који је потресао сву атмосферу, све стихије од Индијског до Атланског Океана; био је Самум, који све што није могао сагорјети, он је поравнио, расуо, разорио...

Био је силан!...

Цио живот његов био је непрегледна поворка непрекидних борба и побједâ, а од громког топота и хода његовијех војскâ, тресла се и мала Европа као и бескрајна Азија. — И велика Абулфата, за свијех тридесет година свог царског и владалачког живота, није находио ни једног слатког часа у свијетлијем сводовима мирисног

сераја, ни у звуцима њежне сантуре, ни у пјесми из ђула булбула... Његов свијет бјеше бојиште, живот његов бјеше битка, а сласт и срећа бјеше му побједа.

Био је силан!

Вијекови само рађају по којег од таквих исполина, — кога тек на гробу му можеш да измјериш са три корака — као што за Наполеона рече један пјесник.

Али сила Мухамеда II. бјеше бесконачно голема, бјеше бесконачно страшна!

II.

— Блажен нека је заповједник правовјернијех, пред којим пану стијене Цариграда!... Он ће бити најбољи владар, и његова војска биће најбоља.

(Пророк Мухамед).

Мухамед II. Освајач, био је син Амурата, Мурата II., сина Мухамеда I-ог; био је праунук Бајазита I. Илдерима, а прапраунук Мурата Косовског, сина Оркановог — сина оног, који је први од Правовјерних стао ногом на европско земљиште. Био је седми султан по реду од Оркановог оца Османа, који је дао име Османлијама а живот османској или отоманској династији, која и данас живи на убавом Босфору. — Родио се у Дренопољу, Адријанопољу или Једренима, онда пријестоници турској, 1430. год. по Хр.

Сила потомака Османа и Оркана, већ онда је улијевала страх свијем силама свијех земаља. Србија на Косовом Пољу под Лазарем, Бугарска на Костенпољу под царем Шишманом, Угарска под Владиславом Пољаком код Варне и Француска под Никополем, искусили су судбоносне ударце буздована азијатског, тако да је већ Мухамед II. дошао на свијет

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

као готов Самум, који ће да поравни, све што није равно . . .

И онда када је Мурат II, отац његов, у Кавказу приносио жртве вјери праотаца и, као онамошњи аскетик, шибао тијело своје до несвијести, — онда је син његов Велики Мухамед, који свима отоманским поданицима царства изгледаше слабо и немоћно момче, плео већ бич да опаше њиме свијет, као змија древног Лаокона; — спремао се да створи царство своје у коме у сунце никад не може заћи . . .

— „За мноме ко ме љуби! . . .“ рекао је он, праунук оног султана што но угарскијем посланицима рече: „право моје оснива се на оном“ (показавши криву димишћују).. „За мноме ко ме љуби!“ рекао је и оштром мамузом дирнуо хата арапског силни Мухамед II, кад је у Магнезији чуо за смрт очеву (фебруара 1451.) — Кроз стотине година су сиједе хоће, свештени шеси и биједни факири силазили на обалу Црног Мора и упирали поглед према „купи меда, гори од шећера“ а последице: „гдје се виле у шербет купају“ к’о пјесник што рече. Па и млади и јуначни султан Мехмед II. подиже бритку сабљу и силнијем војскама уприје према Цариграду, граду Константиновом.

Кад је умирио побуњене Азијате, утврдио привремено мир с Грчком (Хиом, Лесбом), дубровачком, мњетачком и ђеновешком републиком, владаоцима српским и влашким, почео је млади цар да сања бојишта, побједе, јурише, које Европа није дотле памтила. Ни сна ни мира имао није: нити је слатка урма с индијских поља, ни њежна цитрона с тихог мора, могла да пружи хране најдостојнијем нашљеднику сабље Пророкове.

Мислио је на Цариград.

III.

— Паук ће бити стражар твојих палача и шатора; он ће затворити улаз врата њиховијех, а гробни глас сове одјекиваће под високијем сводовима палате Афрузјабове.

(Један перзијски пјесник).

Најдивнији град свјетски, град оног

Константина Великог и грозног (306.—337.), који је и тровао и убијао и метанисао у исто вријеме; — оног, који је своју жену, рођеног сина и свог зета и толике друге сроднике, живота лишио; који је дизао и цркве и тавнице у исто вријеме, — ваљало је да претрпи пророчанство пјесника-пророка перзијског: да сова одјекне гласом гробнијем са порушенијех стубова и старог Византа и пане и задњи мишић живота некад најсилније државе свјетске, чија се снага сада састојаше сва само у Селембрији и Перинту на Мраморском Мору, и Месембрији и Анхијали на Црном Мору, — и која бјеше тад најмања и најслабија држава на Балканском Полуострву. На болесничкој постељи лежао је имењак првог Константина, Константин дванајести и добри, када је вјесник са далекијех страна пао преда њ и донио тешку вијест: да силни млади цар османлијски диже многобројну војску на стијене цариградске.. И заман молбе које је Константин XII. слао великом цару и у којијем призиваше и самог Бога да му срце ублажи — паук почео бјеше да преде конце по дворовима његовијем! . . .

А једног дана 6. априла 1453. г., 265.000 војника: 150.000 тјешака, 100.000 коњаника, 15.000 јањичара и 425 тврдијех лађа освану пред бијелијем Цариградом уз громку пјесму и куцањ дефова, таламба са и свирала. — Но Цариград који је до тада пет пута одбио јуначки навале турске, није се ни сад шале предавао. Онијех 8000 војника у њему, бранили су се храбро и одлучно на челу са пошљедњијем Константином XII-им, Драгазом (Драгашем).

Али сила младога султана бјеше бесконачно велика. Све старинске и нове справе за рушење градова, бјеху у његовијом лађама, које он преко сува по даскама пренесе до у сам залијев цариградски.

Ту су били и они чувени и грдни топови, што ни једног од њих 100 волова

није могло повући, а који километар даље бацаху зрна од 1200 фуната тежине.

И Грци скоро пуна два мјесеца држаху се и очекиваху помоћ, док се једног дана, 9. маја, не сурваше дивне куле цариградске и „не падоше стијене пред завредником правовјернијех“, који на бијесном хату, појури преко лешева, међу којима је лежао и пошљедни Константин XII-ти. И јурнувши кроз врата св. Романа, дође у цркву св. Софије, са чије говорнице његов хоџа зајева побожне суре из Корана, проглашујући храм хришћански у богомољу мусломанску.

Снови његови бјеху остварени и он је кривом својом димишћјом отворио себи пут, куд га је живи занос носио:

Кључ Европе бјеше у рукама младог потомка Оркановог, који бјеше тек у двадесет и четвртој години!

IV.

На тихом залијеву Тиренског Мора, била је у том добу доста јака и моћна република *Ђенова* а на истоку од ње још моћнија *Млечи*, прва на челу са својим *подестом*, а друга с *дуждом*. Грдне лађе њихове пловиле су по цијелом Средиземном мору, сабирајући великом трговином све благо и злато богатог југа и истока. Невјешти и немоћни потомци Михајила III. Палеолога, нису ни могли ни знали, да се од ових вјештијех и јуначкијех републикица заштите, те богатство и Ђенове и Мљетака увећа се богатством острва по Архипелагу, које ове присвоје и колонишу.

Али када је Мухамед II. освојио и Мореју и оборио грчко Трапезунтско царство на обали Црног Мора, гдје владаше цар Давид Комнен, (који са седам синова погину, не хотећи прегорјети вјеру својих отаца) није испуштао ни онда из ока богату Ђенову и раскошне Мљетке, једну на западу, а другу на истоку Апенинског Полуострва.

И Италија је искусила силног побједоца у великом Мухамеду II-гом, јер велики

су порази, које је велики Гази-Султан учинио над неким државицама некад неизмјерног и великог царства римског. Отранто у Доњој Италији освоји 1480. г. и заузме Негропонт и Лемнос од Мљечана и најпослије их присили на један сраман мир! . . . Као Цариград и Трапезунт под немоћним Палеологовићима, тако и Молдавија под несретним потомцима Мирчиним, пане под Ђорду Абулфате.

Но још 1454. падоше посланици на двор Ђурђа Смедеревца и донесоше ову поруку Мухамеду: „Србијом је, по праву признатом од стране османлијских султана, владала династија Лазарева (Лаз-Оглије). Пошљедни је представник те династије преминуо у лицу деспота Стјепана Лазаревића, сина Лазарева. Деспот Ђорђе није Лаз-Оглије, већ је Вук-Оглије. Право Ђурђа Вук-Оглије да влада земљом Лаз-Оглије није ни мало јасно падишаху. За њега је јасно да османлијска династија има нека права на ту земљу, јер с династијом Лаз-Оглија бјеше у женидбеним везама. Свакако султану та земља треба. Он је од деспота тражи. Пристане ли овај да му је на лијеп начин уступи, онда му султан даје на мирно уживање *старе* земље Вук-Оглијеве (т. ј. Косовску равницу с Приштином) и још варош Софију. Не пристане ли, онда је тим самим са стране падишаха навијештен Србији рат...“ Али и не чекајући Ђурђевог одговора освануше на српском земљишту једног дана силне чете цариградског освајача, какве се никад прије не дигоше на Србију. Но и послје јуначких и дугих отнора, најпослије 50.000 људи постали су њихово робље од којих 4000 као робови буду насељени у околици освојеног Цариграда, а друго распродано у робље по Сирији, Египту и т. д. Накоро за Србијом, затим за Морејом, Влашком и Трапезунтом, сурвало се и крваво пријестоље босанских краљева 1463. — Босна, под пошљедњим својим краљем Стеваном Томашевићем, убијцом и ципијом, буде такођер освојена. Краљ Стјепан

Уздрхтао је у пријестоници својој, Јајцу бреговитом, кад најприје Подриње а за њим и тврди град Бобовац издајством kneз-Радаковим паде у руке чета Мухамедових. Мехмед-паша, (иначе Махмут-Оглу, први и најмилији доглавник великог Мухамеда, а син Српкиње монахиње цариградског манастира св. Јована Претече и брат Михајила Ангеловића Абоговића, који је послије био и зет царски и беглербег румелијски) — потјера пред собом пошљеднег Томашевића, најнедостојнији изданак владалачке једне династије и сатјера га у Кључ, одакле му се преда на милост и немилост, на — *вјеру*. Силни Мухамед II. Кнајтера Стевана те напише писма на све старешине и главаре своје да градове и каштеле без сваког отпора цару предају. За тили час питома Босна бјеше освојена, а силни цар убије краља Стевана, пошто му најприје, по свом обичају, живом здере кожу са леђа и отме 2 милијуна жутијех дуката, што их је овај убијца и краљципија био згомилао. Трећина цијелог живља босанског и цијело племство мораде примити вјеру имењака султановог, а 12.000 њих, који то не хтједоше подављено бјеше у хучноме Врбасу. Осим тога 200.000 робова одведено бјеше у ропство, а 30.000 младића претворено у јањичаре! .. Босна бјеше поражена; а и Херцеговина, из које њен Херцег Шћепан Вуцков Косача, са задовољством посматраше несрећу свог средника краља босанског, осјетила је такођер над собом бич најнемиловитије судбине. Наскоро за Босном бјеше освојена и Херцеговина, но уступљена на данак од 25.000 дуката и роба — Шћепана, најмлађег сина Херцег — Шћепановог, који умире 1518. код Халеба на истоку, као Ахмет-паша Херцеговић, док и она 1483., на неколико година послије смрти Херцег-Шћепанове паде коначно у руке Мухамеда II., који прије тога протјера завађену дјецу Херцегову, Владислава и Влатка, а земљу им придружи осталим својим провинцијама.

Побједе за побједама су се низале, јер најсилнији отпор Мухамедов, жестоки Ђорђе Скендербег, који га из тврде Кроје одбијаше јуначки и смјело, бјеше још 1467. у Љешу у Арбанији бјегунцем а у највећем очајању умро. Скендербег, који некад (за Мурата II.) бјеше и сам образован за јањичара и кога мудри Рим назва „Athleta Christi“ (Атлет Христов) сметао је једини великом Фатих Мехмеду да се назове најсилнијим; јер једини он на Балкану бјеше непобијеђен до смрти, — и поред све крваве борбе с Османлијама за пуне 24 године, у којој одбијаше и најјаче турске најезде, као оно 1465. год. (150.000 Османлија).

... Али након свега тога, све од Црног Мора до Јадранског, Јонског и Јегејског, па све до преко мутног Дунава, пало бјеше под криву димишћију *Мухамеда емира, султана, цара свију крајева истока и запада*, како се сам називаше. У један исти мах ратовао је с Угарском Пољском, Папом, Египтом и Перзијом, а за петнајест година, од 1453—1468., покорио бјеше Цариград, Србију, Босну а за њима Зету, Арбанију, Мореју и т. д. и т. д. Оно неизмјерно благо и непроцијеђено богатство, које је незаконито пало у руке крсташких чета за вријеме крсташког вандалског освојења Цариграда, пало бјеше сад у руке новог освајача, њиховог побједитеља и побједитеља анадољског, угарског, српског, босанског, херцеговачког, румунског и т. д. и т. д.

Разбио је и Перзијанце у Азији и отео Крим и потчинио себи ратоборне кримске Татаре и њихове дивље чете — дивљије него и чете Мухамедове, у којима бјеше разноликости племенских раса, као некад оно у војсци Ксеркса, сина Даријевог.

II — побједама не бјеше краја.

Да не бјеше једног грдног пораза 1456. под Биоградом, кога је са силом својом војском од 160.000 и 300 топова, поднио моћни падишах од српских и угарских чета, којима на челу бјеше храбри Румун Јован Хуњадија (Сибињанин Јанко), његов

би цио ратнички живот био само једна велика и грдна побједа; али у том боју мало те није и сам Мухамед II. пао под Биоградом... Но доцнија и велика освајања, залијечила су један неосјетан удар у низу толиких његових витешких побједа.

V.

Намјера ми бјеше да освојим и острво Родос и дивну Италију!...

(Пошљелне ријечи Мухамеда II)

На Средиземном Мору, близу убаве Малоазијске обале, лежи дивно и богато острво Родос. За то мало острво, у простору једва 140 миља, везане су велике и значајне историјске успомене и од старог доба, а нарочито из времена крсташких ратова и послје њих; но најзначајније је било до тада са ратова, које је водило са морским разбојницима и Мухамедом II. Освајачем.

Родос, (прозван тако због многих и разноврсних ружа његових), био је у старо доба станица на путу из Египта, Финиције и Сирије у Грчку, и некад врло чувено са свога богатства и живости. Имао је и својих колонија по Италији, Сицилији и Шпанији. У његовим рукама биле су грдне и многобројне трговачке лађе, које су пловиле по онда цијелом познатом свијету, а и ратне лађе, који су многим душманима величанственог Родоса задавале доста страха. Био је врло густо насељен а имао је у то старо своје доба и своју владу: сенат на челу са предсједником или *пританом*. На Родосу живили су некад велики умјетници и научници, а цио град био је дивно украшен красним статуама највећих вајара грчких и источњачких, те има спомена, да је на Родосу било некад преко 300 таквих скупоцијених умотворина, различитих кипова и то све љепших од љепших.

И сам Виргилије заносио се Родосом и пјевао му.

Како је Родос био посвећен Сунцу, била је онда туде и онај чувени кип бога Аполона, кога су Родошћани дигли послје једне непријатељске инвазије у

славу свога заштитника; а тај кип био је тако огромно велика, да су испод раскораченог Аполона могле да плове, заједно са свим разапетим једрилима и катаркама, највеће и највише лађе које су се стицале у пристаниште острва, гдје и бјеше подигнут кип родошког заштитника, са чијег је чела горела вјечита ватра и освјетљавала море и показивала у помрчини пут у луку, све док од силног труса није малаксао Аполон и спустио се у дубину пред Родосом.

Острво ово водило је од искони силне ратове: са царицом Артемизом Каријском, Александром Великим Македонским, Димитријом Полијарцетом, Касијом Римљанином, Арапима, Генувесцима, турским гусарима, Крстоносцима, Мухамедом, Сулејманом и т. д.

Због убавог његовог природног положаја, а и због тога што то бјеше једна значајна тачка у ратничком а и трговачком питању, он је увијек био на ударцу многим и највећим завојевачима свјетским. Од остатака Аполона родошког зидани су и по Цариграду и Риму и највећим пријестоницама највеличанственији стубови и сводови, јер и са своје љепоте Аполон родошки био је једно од оних седам свјетских чудеса!...

За вријеме најзнаменитијег Хохенштауфовца Фридриха II., или, боље рећи, послје пропасти хришћанског царства у Јерусалиму, у почетку XIV. вијека, многи *тевтонски* и *ливански* ритери и ритери *талиплијери* (ритери светог храма), пођу из Палестине да широким мачевима својим тријебе све јеретике и непријатеље, а ближњем свом пружају потпору и помоћ. Било их је много по обалама Источног и Балтијског мора, но било их је много и по Јужној Европи.

Године 1311. освоје Родос и ту се настане.

Историја средњег вијека забиљежила је нечувена јунаштва те чете јуначких ритера, који су се, баш као орлови с не-

WWW.UNILIB.RS

приступачне клисуре спуштали низ Средиземно Море па нападали, освајали, рушили и плијенили; но у чијим скоро гусарским дјелима бјеше ипак доста и племенитости и пожртвовања за потиштене и невољне. — Ови ритери звали си се још и ритери *јованци*, ритери св. Јована Јерусалимског.

Мухамед II., послѣје освојења Цариграда, сјетио се дивног Родоса, те са двогубом жељом: да освоји острво и да сломије упорност родошких ритера, пошаље на Родос, децембра 1479., једну велику и страшну флоту са многобројном војском. Али и витезови родошки бијаху утврдили кобале своје са свих страна, те и не сањаху да има силе која ће се примаћи у луку, на којој, мјесто некадањег Аполона, дизала се сад огромна кула св. Николе Чудотворца, са величанственом ратном заставом витезова јованских.

И јуначки ритери на челу са својим гротмајстером Петром Д'Абисоном, (D'Abuson de la Feuillade) бранили су се заиста витешки и крепко: али сила османлијска бјеше неизмјерно велика, и тај страшни бој трајао је читав мјесец дана, непрестано из дана у ноћ.

И најпослије се очајна битка сврши с великим родошким тријумфом: флота бјеше жестоко поражена, јуриш сасвим одбијен, пошто османлијска војска бјеше поражена са 10.000 мртвих и 15.000 рањених.

А велики Фатих Мехмед диже свечану заклетву против Родоса! . . .

Све побједe које бјеше однио, сва кропролића од Хелеспонта до ријеке Саве, Дунава и Неретве и т. д., и све грдне пирамиде лешева, које је остављао за собом, не бијаху довољне да плате големи губитак флоте и увреду нанесену од малог

Родоса великом Абулфати! . . . Само смрт његова (од колере, у четвртак 3. маја 1481., у Малтепе код Скадра) кадра је била да сачува Родос од његове велике и грозне освете . . . све док оно силни султан Сулејман не паде под кулу св. Николе Родошког са 300 лађа, 100 убојних топова и 150.000 војника, године 1523., лицем на Василев-дан.

VI.

Мухамед II. умро је у Витанији г. 1481. у 50-тој години живота, пошто је 30 година владао, а толико исто и ратовао! Пошљедне ријечи биле су му: огорченост на Родос и жеља за Италијом, које мало прије исписасмо. Оне ријечи захтијевао је да му се и на гробни споменик напишу.

За 30 година он је 12 држава и више од 200 градова освојио. Оборио је 2 царства: византијско и трапезунтско; седам краљевина: Србију, Босну, Албанију, Влашку, Мореју, Кастемини и Караман; острва: Негропonte (Еубоеју) Кефалонију, Лезбос, Лемнос, Тенедос, Имброс и Тасос.

Био је силан!

Милијонима живота искупио је својих тридесет владалачких година и костима људским засијао све од Каспијског и Црног Мора до Јадрана.

Турска историја и традиција приписује му велике особине самог изабраника божјег, кога је ресило све, што је могло да уреси најмудријег и најјуначнијег цара и владаноца Правовјерних. Она га сматра за донде најдостојнијег имењака великог Пророка и најдостојнијег носиоца сабље Његове.

А историја опћа биљежи име његово, као име једног од највећих освајача свијех вијекова!

ПОД ХРАСТОМ...

од лиснатим грањем стољетнога храста
У тишини ноћној, усамљен од свјета,
Ја о теби сањам, сањам и удишем
Свјежину и мирис успаваног цвјета.

Опојена душа у блаженству тајном
Лети и над тобом к'о сан благи бдије,
Милује те, љуби, и од њежних жеља
На косице твоје златне в'јенце вије...

Пред твојим олтаром, мој анђеле благи,
Она химне поје и тамјан ти пали,
А кроз тihu поноћ, испод густог грања,
Несташно се журе сребрнкасти вали.

Бос. Петровац.

Богдан Крајишник.

ИЗ ЛЕГЕНАДА ДРЕВНОГА ЕГИПТА

— Болеслав Прус. —

Пазите, како су ништавне наде
људске у сравању са непро-
мјенљивим законима васионе; па-
зите како су оне јадне и сићушне
према законима, које је Превјечни
ватреним знацима обиљежио на небу!

До краја је већ био дошао живот сто-
љетног Рамзеса — моћног владоаца про-
странога Египта. Тешка болест притисла
бјеше груди његове, пред чијим су гласом,
за читаво полувијека, милиони дрхтали.
Под њеним теретом губио је крв, снагу, па
доцније и саму свијест. Као оборени кедар
лежао је на кожи индијскога тигра велики
и силни фараон, покрив ноге тријумфалним
огртачем краља Етијопског. Суров чак и
према себи самоме, заповиједи, те му до-
ведоше најискуснијег љекара из Карнак-
ског храма и рече му:

— Ја знам, да ти имаш неке јаке
лекове од којих човјек или може умри-
јети или одмах оздравити. Справи ми један
од њих, који би одговарао мојој болести,

донеси да пијем, па нека буде једно или
друго.

Љекар се дуго колебао.

— Размисли се, о силни Рамзесе,
та ти си мудар, јер сто пута је Нил иза-
шао из свога корита од онога времена,
кад си ти са високих небеса к нама сишао.
Ако заповиједаш, ја могу да ти саставим ли-
јек, али ће он бити и одвише јаки за нај-
млађега и најснажнијега од твојих војника.

Рамзес се на то полако подиже са
постеле.

— Јамачно сам опасно болестан, за-
стења он — кад се ти жрец, дрзаш да ми
дајеш савјете. Ђути! и одмах на посао
да испуниш то што сам ти заповиједио.
Владар Египта и не може да буде онај,
који не би био у стању да сваког тре-
нутка ускочи у бојна кола и држи у рукама
коње. Па ето последије мене остаје мој три-
десето-годишњи унук и нашљедник Горус.

И кад му је најзад жрец, са дрхтавом
руком пружио страшни лијек, Рамзес га

Уиспи са истом жудњом као што зажед-
њели човјек пије воду; а затим заповиједи
те му дозваше најзнатнијег астролога из
Тиве и рече му, да отворено и слободно
каже све што звијезде показују.

— Сатурн се сјединио са мјесецом,
Родговори мудрац — а то није добро, Рам-
зесе, то навјешћује смрт једнога из твоје
династије.

„Ти си брзо данас испио пружени ти
лијек, зато што си био испуњен надом,
а нада човјечја је узалудна према провиђе-
њима која је Превјечни назначио на небу.

— Извјесно је да су звијезде пред-
сказале моју смрт, — прекиде га Рамзес.

„А кад то може отприлике да буде?
обрати се он лекару.

— Пред изласком сунца, Рамзесе, ти
ћеш или бити здрав и снажан као носо-
рог, или ће се твој свети прстен обрети
на Горусовој руци.

— Доведите Горуса у салу фараона,
рече Рамзес већ тихим гласом. Нека ту
очекује моје пошљедне ријечи и прстен,
те да се власт ни на минуту не прекида.

Заплака се Горус при помисли на
блиску смрт свога старог дједа. Али власт
није смјела ни за тренутак да се прекида
и зато он окружен гомилом дворјана пође
у салу фараона.

Сједе на један од мраморних степена
који су се спуштали на ниже к самој
ријечи, и пун неке необичне туге, посма-
трао је све око себе.

У то вријеме и мјесец, уз кога свјет-
луцаше злосретни Сатурн, освијетли на
неколико миља сву долину, посребравајући
својом бијелом свјетлошћу жуту воду ријеке
Нила и оцртавајући на огромним оградама
и луговима сјенке гигантских пирамида.
И ако је већ било дубоко у ноћ опет су
по малим баштенским кућицама и пала-
тама варошким гориле ватре а становни-
штво је излазило из домова под *откривено*
небо. По Нилу су пловиле многобројне
лађице као у какав празнични дан, а по
палмовим шумама на брду, трговима и по

улицама, таласала се је безбројна маса
свијета. Па ипак зато владала је нека нео-
бична, нека гробна тишина, тако, да је
до ушију Горусових допирао тихи шушањ
прибријезне трске и језовито а у исто ври-
јеме и жалосно урлање хијена, које су
пошле да траже плијен.

— Зашто се скупљају они тамо? — упи-
та Горус једнога од дворјана, показав на
бескрајно море људских глава.

— Хоће да те поздраве као новог фа-
раона и да из твојих уста чују о добро-
чинствима која би им за вријеме твоје
владе чинио.

У томе тренутку први је пут нашљед-
никовим срцем овладала жудња за влашћу,
али за мало па се разбила, као кад бијесни
морски талас удари о камени бријег.

— А шта значе сада толике ватре?
— продужавао је да пита Горус.

— То су жреци пошли гробу твоје
матере Зефоре, да њене посмртне остатке
пренесу у гробницу мисирских фараона.

Горусовим грудима овлада поново туга
за мајком, за чије је мртво тијело сурови
његов дјед Рамзес заповиједио да се са-
храни међу робовима, само зато што је
она била милостива према сиротињи и
невољницима.

— Чујем неко хрзање коња, рече Горус
прислушкујући, — ко то сада иде на пут
у ово доба?

— Најстарији дворјанин, господару,
наредио је да се опреме вјесници твоме
учитељу Јетропу.

Горус дубоко уздахну при сјећању
на свога драгог друга, кога је Рамзес про-
гнао из земље само зато, што је у душу
његовог унука и нашљедника уливао од-
вратност према рату и благост према
покореним народима.

— А шта значи она ватра преко
Нила?

— Том ватром, о Горусе, одговори
дворјанин, том ватром ти даје знак из
затвора твоја вјерна Береника. Главни

жрец послао је већ по њу дворску лађу и у тренутку, кад свети фараонски прстен заблиста на твојој руци, расклопиће се тешка врата на храму и она, која је дуго страдала и која те још силно љуби, вратиће се у твоја наручја.

Кад је то чуо, Горус није више ни о чем другом распитивао; уђутао је и сакрио очи рукама.

Наједанпут јаукну од бола.

— Шта је с тобом, Горусе?

— Ништа. Пчела ме је жацнула за ногу, поблиједевши одговори нашљедник.

При зеленкастом блијеску мјесечине дворјанин му прегледа ногу.

— Благодари Озирису, рече му — што то није био паук, чији је ујед смртоносан.

О, како су слабе наде човјечје према непроменљивом Провиђењу!

У томе тренутку уђе заповиједник војске и, поклонив се пред Горусом, рече:

— Велики Рамзес, осјећајући да му изнемогло тијело хладни, послао ме је теби са поруком:

„Иди Горусу, зато што ја дуго не ћу живјети, и испуњавај његову вољу као што си испуњавао и моју. Чак кад би ти он заповиједио да се и цио Горњи Египат уступи Етијопљанима и са њима, као нашим вјечним непријатељима, закључи братски мир и савез, испуни и то, кад мој прстен видиш на његовој руци; јер устима владара говори бесмртни Озирис.“

— Не!, ја не ћу дати Египат Етијопљанима, рече нашљедник — али хоћу да закључим мир са њима, зато што ми је жао, да се у непрестаним ратовима, немилнице просипа драгоцјена крв мојега народа. Зато напиши о томе миру овог тренутка указ и заповиједи нек се спреме улази како би могли, — чим први огањ заблиста у моју част — полетити на ту страну моје простране царевине и саопштити моју милост Етијопљанима. И напиши одмах и другим указ, по коме се — од тога минута па до краја мог живота, — не би смио да вади језик ни једноме

од заробљених војника. Тако сам ја заповиједио . . .

Командант војске поклони се и оде да испуни добивене заповијести, а нашљедник рече дворјанину што беше уз њега, да му прегледа рану на нози, јер га је она веома бољела.

— Твоја је нога малко отекла, о, Горусе! рече дворјанин. — Шта ли би било да те је мјесто пчеле ујео паук! . . .

Баш тада у салу уђе главни дворјанин и поклонив се пред нашљедником проговори:

— Силни Рамзес, видећи, да му се већ и поглед мути послао ме је теби са оваком поруком:

„Иди к Горусу и лијепо испуњавај његову вољу. Па чак кад би он заповиједио да се сви осуђеници пуне из лаца и сва земља народу раздијели, и то испуни, кад му на руци угледан мој свети прстен. Јер кроз уста владара говори бесмртни Озирис.“

— О, тако далеко не иде моја жеља — рече Горус. — Али одмах напиши указ по коме се данак што га народ даје двору своди на половину, а осуђеницима се дају три дана у недјељи кад су слободни од посла, и нико их не смије бити штапом по леђима без судске пресуде. И још напиши указ, којим се из прогонства враћа мој учитељ Јетроп, најмудрији од најмудријих Египћана.

Главни дворјанин се поклони пред Горусом, но прије но што изађе у салу ступи главни жрец.

— Горусе, рече он — ближи се минута, у коју ће Рамзес поћи у царство душа а срце његово на праведним терезијама измјерити Озирис. Кад се свети прстен на твојој руци заблиста, заповиједи само и ја ћу се свему повинovati, па чак кад би пожелио да се разруши и чудесно светилиште бога Амона. Јер кроз уста владара говори бесмртни Озирис.“

— Нећу рушити, одговори Горус — већ ћу подизати нова светилишта и умно-

жители богатство храмовъ. Я само желим да напишем указ о величанственном и свечаном приѣносу посмртних остатака моје мајке Зефоре у гробницу фараонъ, и други указ о ослобођењу моје драге Беренике из затвора.

— Паметно мислиш и заповиједаш, одговори му главни жрец. — За испуњење тих заповијести све је већ приправљено, а указе ћу сад написати. И када их ти будеш дотакао светим прстеном фараонъ, ја ћу запаливати ватру да огласим народу милост а твојој милој Береники — слободу и љубав.

Уђе и најславнији љекар из Карнака.

— Горусе, рече он, — ја се и не чудим толико твојој бљедоћи, јер је дјед твој скоро у гробу. Он, цар царева, није могао да поднесе, дјејство силнога лијека, за који сам се ја толико дуго уздржавао. Код њега је сад остао само помоћник главног жреца, како би му, чим издахне, смакао свети прстен и донио теби у знак неограничене власти. Али ти све више и више блиједиш, Горусе! . . . рече он.

— Прегледај ми ногу! зајеча Горус и клону на столицу, чији су наслони били израђени на форму јастребових глава.

Љекар клекнув на кољена, осмотри ногу и диже се запрепашћен.

— Горусе, рече му полако — тебе је ујео врло отрован паук.

— Хоћу ли умријети? . . . И да ли одмах? једва чујним гласом прошапта Горус.

А по том додаде:

— Хоће ли то скоро бити? . . . Говори истину . . .

— Прије, но што мјесец зађе иза оне палме.

— Ах! тако! . . . А хоће ли још дуго Рамзес живјети? . . .

— Зар ја знам . . . Можда ти већ и носе његов свети прстен.

Баш на то и уђоше и министри са готовим указима.

— Слушај! викину Горус, ухватив га за руку. — Ако би ја издахнуо овога тренутка, да ли би ми испунио жеље?

— Живио до старости твога дједа! одговори овај. Но кад бих ти чак, одмах за њим предстао на суд Озириса, и тада би био испуњен сваки твој указ, макар само ако би га ти дотакао светим прстеном фараонъ.

— Прстеном! понови Горус. — Ах, али гдје је он? . . .

— Рече ми један од дворјана, шану командант војске — да велики Рамзес испушта већ пошљедни дах.

— Јавио сам моме помоћнику, рече врховни жрец — да онога тренутка, кад срце престане да бије, скине свети прстен.

— Благодарим ти! . . . рече Горус. — Жао ми је . . . ах, како ми је жао . . . Но, уосталом, нећу ја сасвим умријети . . . Остаће послје мене благослови, мир и срећа народа . . . Моја ће Береника добити слободу . . . Да ли ћу још колико бити у животу? . . . упита љекара.

— Смрт је од тебе на хиљаду војничких корака, забринуту одговори љекар.

— Ништа се баш не чује, нико не иде отуда? једва упита Горус.

Свуд наста гробно ћутање.

Мјесец је се приближавао све више тамном врху горостасне палме и већ јој је додиривао лишће на врху. Ситни пјесак у пјешчаноме часовнику падао је и тихо шуштао

— Је ли далеко сад? упита Горус.

— Осам стотина корака, одговори љекар.

— Па кад је она тако близу, да ли би ти био у стању да све указе додирнеш светим прстеном кад би ти га сада донијели?

— Дајте указе, рече нашљедник, послушкујући да ли не иде когод из собе, гдје је Рамзес лежао — а ти, жрецу, обрати се љекару — кажи ми тачно колико ми још остаје да живим, како бих могао бар поткријепити једино за мене најдраже указе.

— Шест стотина корака, прошапта љекар.

Указ о смањењу порезе народу и посла осуђеницима испале из руку Горусових на под.

— Пест стотина, рече лекар.

И указ о миру са Етијопљанима
склизну са колена наслѣдникових.

— Иде ли когод? упита болно Горус.

— Четири стотине, одговори лекар.

Горус се забрину... и указ о пре-
носу посмртних остатака мајке његове Зе-
форе паде.

— Три стотине... продужаваше лекар.

И указ о повратку његова учитеља
Јетропа постиже иста судба.

— Двије стотине.

У Горуса бежу већ усне помодриле.
Згрченом руком баци он на земљу указ,
којим се забрањује чупање језика војним
заробљеницима, и остави само указ о
ослобођењу његове миле Беренике.

— Сто... одјекну глас лекара.

По сред гробне тишине, чули су
се само одмјерени удари дворјанских сан-
дала. У салу дотрча помоћник врховнога

Нин, 14/XI. 97.

жреца. Горус протеже руку да прими свети
прстен.

— Ово је право чудо! узвикну до-
шавши. Велики Рамзес је оздравио...
Крјепко се диже са постеље и сутра зором
намјеран је да иде у лов на лавове. А теби,
Горусе, у знак своје велике милости, са-
општава ово и позива те да га пратиш.

Помућеним већ очима погледа Го-
рус тамо далеко преко Нила, гдје се је
још сјајила ватра из тамнице Береничине;
и двије сузе, двије вреле сузе, скотрљаше
му се низ блиједо и увенуло лице.

— Што не одговараш, Горусе? упита
завиљени посланик Рамзесов.

— Што питаш то? Зар не видиш да је
умро? шапну му искусни лекар из Карнака.

*

Видите, како су ништавне наде чо-
вјечје према законима, што их је огње-
ним знацима Превјечни назначио на небу.

С руског

Леша.

ЈА ТЕ ЉУБИМ...

— Хајне —

Танком трском писах на пржину ситну:

„Ја те љубим!“

А безброј валова са пучине хитну

И уз хучни жубор нејасних гласова

Избрисаше слова.

Ој, пржино, трско и ти море дрско,

Никад вам се више повјерити нећу!

Из норвешких гора, ишчупаћу јелу,

А највиша што је,

Па ћу је утопит' у пламену лаву

Узвишене Етне. И на небу плаву

Горостасним пером, што пламти и гори,

Записаћу слова, која срце збори:

„Ја те љубим!“

И слова ће трепит' у пламу и моћи;

Па вазда кад слети покој благе ноћи,

Уздишући страсно, са рајских висова

Анђели ће читат' та пламена слова:

„Ја те љубим!“

Алекса.

Јелини и Латини у XV-том вијеку

од Емила Кастелара

— са шпањолског Поднопољски —

Кад се је Јован Палеолог, цар византијски, крећао пут Запада с наміјером да сједини двије цркве: грчку и латинску, он није никако знао, да ове велике разноликости, које толико трају у историји, потјечу од исте природе.

Уздигнув се мишљу у срце свијех времена и разумијевајући историју свијех народа, појављује се овај принцип разлике тако потребан, као принцип заједнице, животу цијелога свијета. Етар, којег се чини да нема, претвара се у свјетлост у топлину, топлина у гibaње, гibaње у живот, а живот, произлазећи из једног овог почетка, промјењује се и раставља у аеролите и сунца, у планете и мјесеце, у комете и „млијечне путове“, у тјелеса свијетла и тамна, час самосталне, час рефлективне свјетлости, која сачињава протусловље и хармонију, привлачење и одбијање, мржњу и љубав, које владају у неизмјерности простора. По овом принципу имаде способности код човјека, које теже за различношћу, као машта, и способности, које теже за заједницом, као разум; закони у нарави, који дају појединце и мноштво. По овом су принципу у друштву личности, породице, народи, племена, која сачињавају разноликост, хуманост, разум, свијест, идеју, која стварају опћенитост, јединство. О, не гледајте да угасите у нама јединство, јер бисте угасили народе, појединце, породице, племена! Ми немамо права радити против фаталних закона, који припадају објави Божјој, али имамо права припознати и прогласити их. Народи, племена живе од ваздашње утакмице, од вјечног супарништва, од неизмјерних борба, које се појављују у умјетности, угледу, трго-

вини, обрту, науци и у свима појавама живота. Француска класична, скептична, чисто демократска, а Енглеска романтична, индивидуалистичка, вјерујућа и по својој нарави као и историји у свему аристократска; Азија, пуна народâ, који живе као изван себе од усхићења код нога њихових идола, а Америка пуна народâ, који предвиђају будућност, који својим стројевима послушним чине материју, који слободно живе у републици, који исмијавају све идоле и шире све идеје. Рат, који се привиђа најјачом опозицијом, у истини је мање важан. Јачи узроци рађају те борбе, које кржаве површину планете. Отпору је коријен у самој нарави људској. И тако је, да са свих страна настају несугласице. Противност између народа Азије и Грчке записана је код Саламине и Термопилског Кланца; противност између македонских и перзијских краљева забиљежена је четовањем Александра; противност између народа латинског и карташког забиљежена је трима колосалним пунским ратовима; противност између Рима и Александрије забиљежена је на врхунцу пирамида и Клеопатрином гробу; противност између Рима и Цариграда у модерном вијеку, обадва града царска, обадва хришћанска, али онај чисто законодавни, овај чисто метафизички; овај чисто теоретни; онај мајка сабора, који одређују каноне; овај мајка сабора, који одређују догме; онај мајка у модерном вијеку, царство германо-латинскога, овај царства јелинско-источнога; овај са својим папама; онај са својим патријарсима; обадва осуђена на опозицију без помирења, која се назвати може баш ратом без престанка.— Дакле папа Еуген IV-ти и цар Јован Палеолог варали су се

и то грдно варали, кад су мислили да је доста, да путују, да се састану, да држе сједнице, расправе, да се потпишу под рескрипте, па да збришу опозиције, које, за то што имађаху коријен у самој природи, моралоше их надживљети на странама историје.

Путовање је Јована Палеолога једна од највећих и најсјајнијих Одисеја усађених у људској памети. Под видом религијозним мало значи, а ништа не пружа; али под видом научним, литерарним умјетничким, брод, који носи цара, оставља тако сјајан траг у океану свијесги, као свијетлост сунца на мрежници ока. Историчар, који му се диви на злаћаној галији са папинским грбом, под царским балдахином, тјераној силом вјетра упрта у свилена једра, у кругу пратње, која се сјаји, као у сјајној дворани за играње, мора посматрати оне валове пресјечене провом, а лизане коритом попут оних тритона, који иду за бродом играјући се и попут нимфа на њиховим колима од шкољака, и дивити се пластичним умјетностима, грчком говорништву, демостенском разлагању, академијама фиорентијским, киповима класичним, ликовима, који избијају из слика у тисуће боја, оргијама млетачким, цијелој војсци умјетника, хоровима муза, пламену оживљавајућем разлежаног ренесанса. Јован Палеолог изгледа Енеј, који по паду Троје долази са својим пенатима на божанске груди осмјехнуте Италије, да тражи уточиште неугасивој ватри светог надахнућа, услијед којег се чини, да човјечанство губи своју земаљску природу, и да се духом вине у просторе идеалне, много љепше од простора небеског плаветвила. Јадни царе, који као благо и кротко средство Провиђења иђаше из Цариграда у Италију, заборављајући, старо непријатељство, да тражиш милостињу, док не

знаш да на свом броду носиш највеће благо, благо ренесанса, којим ћеш поставити свој емаљ на драгуље Гирландаја, своје ударце длијета на кипове Буонарота, своју хеленску ријеч у расправе Фићина, своју бриљантну боју на слике Тицијана, свој класични потез на Дјевице Рафаела, своје Нерейде у море Грчке и Италије, своју надприродну топлину, у смрзле жиле рода људског!

Површни историчари обично рекну, да овај пут ваља сматрати као позоришни приказ, а не разликују уплив површни, који је имао у религиозним стварима, од оног уплива правога, који је имао у умјетностима и наукама. Његов гори изглед јест онај противан сабору базилејском. Одстрани духове од сједница оног сабора, растави га у двије скупштине противне, произведе раскол папински са другим расколом саборским; и приправљајући реформу имао је главни удио у преврату. Тако да и не запријечивши предају Цариграда Турцима, предаде невјерницима свакако најважнији дио старе Европе. Не запријечи, не, раскол, него за кратко вријеме; не одстрани ни за час радикалну опозицију између Истока и Запада; не одстрани супарништво између племена латинскога и племена јелинскога; али напротив много придонесе пропасти синтезе латинско-германске, склопљене споразумом између Понтификата и Царства Западнога. Овако често бивају сва дјела људска. Воља индивидуална имаде дјелокруг добро ограничен, и када циља к једној сврси, Провиђење је води често сасвим другој, непредвиђеној. Без сумње: неуспјех реформе у Костанци и Базилеји био је узроком преврату у Германији и Енглеској. С тога наведимо догађаје, прије него ли изведемо и региструјемо логичне пошљедице.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи Вукосава Иванишевићева.

(НАСТАВАК)

Глава XXI.

П р и ч а.

Н ов бјеше уморио цара Јована, и он оде у своју собу за спавање раније него обично. К њему улезе Маљута и донесе кључе од тамнице. Он извијести цара, да ништа нема ванредно нова, само да је Сребрни признао, да је бранио Морозова, убио 7 опричника, а Вјаземском главу расијекао.

— Али — продужи Маљута — он не ће да призна, да је против тебе радио, нити хоће шта да каже о Морозову. Послије јутрење ћемо га промучити и испитивати, па ако и тад ништа не каже, не вриједи с њиме дуљити, него одмах да га казнимо. Јован ништа не одговори. К њима улезе стара помајка Онуфревна.

— Баћушка — рече она — јутрос си послао овамо два слијепца, да ти причају, шта ли; они чекају у ходнику.

Цар се сјети и нареди, да се уведу у собу.

— Познајеш ли их ти? упита Онуфревна.

— А што?

— Ама, јесу ли они заиста слијепи?

— Како? рече Јован, и одмах поче да сумња.

— Слушај ме, баћушка — рече му помајка — чувај се ти њих; чини ми се, да нијесу добри људи. Послушај ти мене, стару луду, чувај се!

— Шта знадеш о њима, говори! рече Јован.

— Не питај ме, баћушка. Оно што знам не да се ријечима одговорити. Осјећам да нијесу добри људи, а зашто, не питај. Ко ме сам год до сад рекла, да се чува, погодила сам. Да ме и твоја покојна мајка слушала, боље би прошла.

Маљута је са страхом погледа.

— А шта ме ти гледаш? рече Онуфревна. Ти само невине кољени, а рђава човјека не знаш познати. Гадно риђе псето!

— Господару, викну Маљута, дозволи ми да их ја испитам. Одмах ћу дознати ко су и како су, и ко их је послао.

— Није потреба — рече Јован — ја ћу их сам искушати. Гдје су.

— Ето их ту у ходнику — рече Онуфревна.

— Дај ми, Маљута, моју ноћну хаљину, па ти као бајаги отиђи кући, а кад они улегну врати се, па, са још неколицином, чекај иза врата. Ако ја викнем одмах утрчите, и ухватите их. Онуфревна, дај ми штап.

Цар навуче хаљину, поврх ње црни стихар, и леже на постељу. Крај себе метну свој оштри штап, којим је неколико дана прије распарао ногу посланику кнеза Курбскога.

— Сад нека улазе! нареди он.

Маљута метну кључе под царево узгавље, и изиђе са Онуфревном. Соба царева бјеше освијетљена блиједом свјетлошћу; кандила пред иконама слабо гораху. Цар, лежаше, а лице му исказиваше велики умор.

— Улазите, убоги — рече им помајка — рекао је цар.

Прстен и Коршун бојажљиво улегоше, тремо помичући ноге и пипкајући око себе рукама. Прстен једним брзим погледом премјери сву собу: на лијевој страни до врата бјеше царева постеља, а до ње прозор, који се никад није капцима затварао, јер је цар волио да прве сунчане зраке допру у његову собу. Сада кроз прозор извириваше мјесец и играше се по соби својом сребрном свјетлошћу.

— О, здраво, слијепци, весели муромци! рече им цар.

— Нека је здрава твоја царска милост — одговори Прстен и Коршун, клањајући се до земље. — Нека те спасе и помилује мајка Божја, што си милостив према нама убогим људима, који земље пријеђоше, воде пребродише, а бијелога свијета не виђоше. Нека ти помогне свети Петар и Павле, Јован Златоуст, Кузман и Дамјан, Хутински чудотворци и сви Свети Угодници! Бог ти жеље испунио, вазда у злату ходио, слатко јео и пио, добро спавао! Да Бог да се твојим непријатељима вазда штуцало и гладовало; да Бог да се вазда од грчева превијали!

— Хвала, хвала — рече Јован оштро мотрећи их — јесте ли давно ослијепили?

— Још из младости, баћушка царе — рече клањајући се Прстен — обадвојица из младости. Не памтимо, кад смо јарко сунашце гледали.

— А ко вас научи пјесме пјевати, приче причати?

— Сам Господ, баћушка, сам нас је Господ још из старих времена тијем обдарио.

— Како то? припита Јован.

— Наши стари причају — одговори Прстен — а и гуслари у пјесмама пјевају: било је то у старо вријеме, кад се Христос Бог вазнио на небо, расплакаше се сиромаси, слијепци и хроми: „куда Христe одлазиш? На коме нас сиротане остављаш? Ко ће од сад нас невољне хранити?“ И рече им Христос, цар небески:

„Даћу вама гору од злата, ријеку од меда, садове-винограде, румене јабуке; бићете сити и пјани, одјевени и обувени.“ Тада рече Јован Богослов: „Саслушај ме, Милостиви Спасе, не дај њима горе од злата, ријеке од меда, садове-винограде, румене јабуке. Не знају они тиме владати: отеће им силни и богати. Дај ти њима, Христe царе небески, дај ти њима пјесме и приче слађане, нека причају о старој старини и Божјим људима. Кад стану

тако по земљи ходити, свака ће их обући, хљебом соли нахранити.“ И рече Христос, цар небески: „Нека буде како желиш Јоване. Ето им пјесме и приче слађане, гусле лагане, а ко их нахрани и напоји, од ноћи одбрани, томе су рајска врата вазда отворена!“

— Амин! рече цар Јован. Какве знате приче?

— Какве год желиш, баћушка царе. Ако хоћеш о Ершу Ершовићу, сину Шчептиникову, о седморици Симеонима, о змији Гориници, о самогудим гулама, о Добрини Никитићу, о Акундину...

— Шта? — прекиде га Јован, зар само ти знадеш причати? А што је стари с тобом дошао?

Прстен се сјети, да је Коршун готово све шутио, и да га отресе од неприроде за „веселе људе“ замишљености, он наједанпут промијени говор, и стаде говорити неке за њих двојицу разумљиве ријечи.

— Старац, је ли? — рече он, и као нехотице стаде на ногу Коршуну — ово је видиш мој друг Емилка Гудок, дуга брада, кратка памет; кад ја почнем мрсно говорити, он ми помаже, подвикива, подскакива, и потврђава. Је ли овако, чича, бијеле браде, паткин ход, кокошиње ноге? Да не сађемо са пута?

— Тако је! — подвикне Коршун, и дође себи. — Наша је чаша пуна зелена вина, а већ кад си нашао испи до дна! Ето тако чича, пјевчев глас, кртично око, пођосмо, далеке ћемо доћи!

— Ај, љуљи трарара, скачу козе са горе! рече Прстен, лупајући ногама — козе скачу, мухе плачу, а у бабе Јефросиније у лијевоме уху звони!

— Ај, љуљушенки, љуљи — прекиде га Коршун, исто лупкајући ногама — ај, љуљушењки љуљи, сједи рак на земљи, ал' не плаче рак, него пјева рак, кад придође вода, опет њему згода.

— Баћушка, господару — доврши Прстен, ниско клањајући се — ово није прича, него предговор.

— Добро — рече зијевајући цар. — Ја волим тај обичај отпочињи причати о Добрињи, нећу ли слушајући вас заспати.

Прстен се још једном поклони, накашља и отпоче.

„Бјеше велики пир у цара Владимира. Ту бјеху сазвани сви кнежеви и бојари. Кад се примаче вече, затруби пред Кијевом ратна труба. Тада рече силни цар Владимир: почујте ме честити кнежеви и бојари, пошаљите два добра јунака, нека дознају, ко се оно усудио доћи пред Кијев, и трубити у ратну трубу?

„Залармаше храбри јунаци, зазвекташе сабље на бедрама, полећеше капе под небеса, навукоше јунаци ратно одијело, ускочише на чиле коње, и одјездише у равно поље“ . . .

— Чекај — рече Јован, желећи им показати, како га причање занима. — Позната ми је та прича. Боље причај о Акундину!

— О Акундину? рече збуњено Прстен, сјећајући се, да се у тој причи прича, како је Новгород био под царском „немилошћу“ — о Акундину, баћушка господару, није лијепна прича сељачка, а чини ми се, да сам је и сам заборавио . . .

— Причај слијепче! рече строго Јован — причај све по реду, да нијеси ријечи пропустио!

Цар се у себи смијаше тешкоме слијепчеву положају.

Прстен се покаја, што је споменуо ту причу. Не знајући колико је позната та прича цару, он се ријеша да прича, ништа не пропуштајући:

„У славноме граду, у Новгороду, живљаше млади јунак Акундин. Он није трговао, није пиће продавао, него се возио на своме лакоме чуну. Једном се он тако возаше, кад угледа на обали некаква богаља. Он зовну Акундина, прихвати га за

бијеле руке, и попе га на високи курган, па му рече: Погледај-дер млади јуначе, онамо у град Ростислава, на ријеци Оки, види, шта се тамо ради?“ Кад Акундин погледа, а тамо велика несрећа: по ријеци Оки плива нека страшна животиња, змај Тугарин, дуг триста педљи, и иште порез од народа. Слуге кнеза Хљеба Олговића и остали народ, изишли да се с њима бију и бране град, али их змај свију репом бије, а снажним леђима ори обале. Тада рече богаљ Акундину: „кажи ми, добри јуначе, твоје име и презиме?“ — „Ја сам родом из Новгорода, а зovem се Акундин Акундинић.“ — „Ти ли си то мили синовче, очекивам те има 33 године, ја сам твој рођени стриц, брат твога покојнога бабе! Ево ти његов мач — ово изрече и богаљ стаде умирати, са бијелим се свијетом растајати, и умирући рече: „мило дијете Акундине, ти отиђи у Новгород, поклони му се до земље, и реци: „дај ти Боже, славноме Новгороду, вазда у слави и богатству бити . . .“

— Доста! прекиде га љутито цар, заборављајући, да је његова циљ, само да мотри на слијепце. — Причај што друго!

Прстен у страху клече на земљу. „Какву заповиједаш причу, славни господару? рече он са лажним, а може бити и правим страхом. „Хоћеш ли о Јаги, о Чуририлу, о Ивану Језеру, или ћеш што год побожно?

Цар се сјети, да не треба плашити слијепце, зато зијевну, и сасвим сањивим гласом запита:

— А шта знате побожно причати?

— О Алексију Божијем човјеку, о Јегору Храбром, о прекрасноме Јосипу, Голубиној књизи.

— Добро — рече Јован, у кога се већ очи склапљаху — причај о Голубиној књизи. Љепше је за нас грјешне, да ноћу слушамо што год побожно!

(НАСТАВИТЕ СЕ)

СРЕБРНИ САПЛАК (ТАС) У МОСТАРУ

Највећи је премјер (у врху) на саплаку т. 0·16; висина 0·41 т.; премјер дна 0·07 т.; премјер улчице (која је кашње додана јер је од чистог сребра) 0·017 т. Саплак је тежак 156 грама, т. ј. фор. 14·460 ако му је чисто сребро па му је много нижа творна цијена.

Овај је саплак по свој прилици грађен негдје око половине прошлог вијека, те је у толико за нас значајан, јер је увоз источне обртности или можда њене имитација обртности. У Анадолији се укалупљују (н. пр. у Аидину и т. д.) слични саплаци, дакле, по свој прилици, овај је тас нађен у Анадолији или у старој Србији, бива по сличну саплаку. Свакако оснивач или рисач калупа подобро је умјетнички порезао различите слике, баш што се пристоји за племенита ловца, то јест на оскочену су дну два пса (оскочена), те су нахрупила на јелена, па га дрпају. Јелен је клонуо рањен, окренуо главу и вриснуо. Овдје је композиција дивна, а и неке су црте, ако и подебеле, мајсторски изведене, те је група сугласна. — Унутра је уз саплак (т. ј. са страна) шест различитијех животиња између лишћа и цвијећа, те је и овђе добро дођерана композиција. Пас се одликује неком еластичности тијела, бива у првој протези и армонији црта у у оному дијелу, зад се отиснуо за зецом. Зеца је истом спазео, те се лецнуо (цахнуо), па је врло карак-

теристично у оном у окретају главе, јер је, по навади, стригнуо ушима. По дебеле су ударене црте, ал' је идеја свршена.

Међед је здепнаст, те се одликује у облику шапоњастих ногу; рода у протези врата са стиснутом змијом у кљуну; ушара у карактеристичном покрету главе, а тако и пегаз особитом композицијом у пластичности стражњег дијела тијела. Овдје је све уоквирено особитом армонијом, те је дјело похвално, па у обратности заслужује особиту пажњу, јер, је без двојбе, композитор дотичнога калупа био умјетник. Унутрима је *пунцирање* изршено марљиво а здвора само поћешто на главнијем цртама. Око врха је тас набушен, тако и око дна, а на горњем је дубу (у врху) насјецкан. Саплак је био укалупљен, а само су му главније црте пољепшане, бива искуцане, каонути што није све калуп могао да захвати, јер је по свој прилици и истрошен (сатрвен) дугијем калупљењем. У прегледу ми је нацртала овај саплак племенита госпођица Ika Bizzarro-Ohmičević, а видио је нацрт по њезиној жељи врли цртач г. Франьо Радић.

Саплак је купио у Бару у некаква Црногорца г. Никола Зеца, трговац у Мостару, а у њега зајмио га да га испитам, г. Ристо Иванишевић. Хвала обојици!

Вид Вулетић-Вукасовић.

ЗБИРЧИЦА О ОРУЖЈУ

— Лука Грђић Бјелокосић —

Од овијем натписом, изашао је чланак у подлиску седмаестога броја *Сарајевског листа* од 1896. године. из пера г. Ивана Зовке.

Нема сумње да су овакови чланчићи, кад су добро сређени за нашу народну фолклористику, која и онако није довољно обрађена, од велике важности. Једино би требало да господи сабирачи не узимају све за готов новац, што им гођ ко каже, и то товаре на народна леђа. Код сабирања фолклористике, треба да сабирач добро обрати пажњу, па да за једну те исту ствар и више њих упита. Кад овако добро утврди име те ствари, да је тек онда упише. Велика је махана код нашег народа да радо не олговара на питања оваковијех ствари.

А опет се нађе који појединац па ти зна и оно што не зна. Да, имаде и таковијех људи, које кад запиташ за име једне ствари, ако и не зна, чини му се срамота казати, да не зна, па на брзу руку скује име према облику ствари, или опише ствар, према већ скованоме имену.

Овако је, чини ми се, било и у овоме чланчићу са више ствари, а нарочито са сабљом димискијом. Овакове ствари, по моме мишљењу, најбоље је биљежати, када се случајно у говору чују.

Осим овога треба сабирач, да поједине предмете опширније опише, како би и ономе, ко их није никад чуо ни видио, појмљиви и схватљиви били, — што на жалост у овоме чланчићу није учињено.

Када се сабирач лати описивања

оваковијех ствари, ваљало би да то што стварније и потпуније опише. У овоме чланчићу ваљало би г. писцу и поједине дијелове дотичног оружја да опише, јер је то узгред могао лако учинити. Ја ћу окушати да на поједине махане, које сам у овоме чланчићу запазио, г. писца опоменем, а што је криво уписано, за корист науке, исправим.

*Altıpatlak šest puta pusa**
Ко иоле познаје турски језик, знаће да је алтипатлак чисто турска ријеч. Први дио ријечи „алти“ значи шест, а друге „патлак“ пуцањ. Овоме оружју је међународно име „револвер“ па се тако чује и у народу. Осим тога је ту међународну ријеч наш народ понарио, и створио у *револвер ливор*, те се ова потоња у Црној Гори и горњој Херцеговини понајвише чује. Алтипатлак ћеш чути само од гдјекојега Мухамеданца.

Arbija, — aparat, kojim se ne samo puška barutum i pjeskom punila, nego bi se njome i čistila.

Може бити да се је у причима појединих ловаца, кад се надлагују, очувала успомена на пуњење пушке пијеском, али да су се у ствари пушке пуниле пијеском, не вјерујем да у то вјерује и сам г. писац овога чланчића. За чудо ми је да је само заборадио споменути олово.

Арбија имаде у више рука, али их, у главном, можемо подијелити на дрвене и металне.

Дрвене су се правиле од тврдога дрвета, као дреновине, јаворовине, буковине, тисовине и т. д.

* Све што је латиницом исписано, пренесено је из поменутог чланка. То је све објашњење тога оружја.

То вам је комад дрвета подуљи него цијев од мале пушке, а танак како може у цијев уљећи. При врху је, гдје се руком држи, подебље, и имаде једну, двије или три обле или ћошкасте главице. У ове главе су урезане разне шаре, а у њи уљевен калај или сребро.

Дрвене су арбије служиле већином за пушке у којијех су цијеви шишанели (на олуке), да се гвозденијем олуци не би покварили.

Од метала их имаде такођер разноврсних, али се и оне, у главном, могу подијелити на двије главне врсте — цјелокупе и са машицама.

Цјелокупе су саљевене од гвожђа, туча или сребра. И у њих имаде глава и држало са руку, које је лијепо ишарано.

Арбија са машицама? У ње је глава и држало као и у ове прве, само што из држала имаду два ножа, и то се зову „маше“ или „машице“. Машице су од гвожђа, оне служе за дохватанье ватре на лулу и иначе, за вађење кувана мяса из котла. При потреби, њима се и опанак пробуши, кад се човјек хоће да приобује или опанак заврнча, а на пошљетку и за одбрану; јер су ножеви на врху оштри да могу ласно човјека пробости. Машице су се задјевале у тулије (гвоздене корице) а при држалу су имали бурмицу, која би се у тулије забурмала, да тулија при набијању пушке у пушци неби остала.

Арбије су се носиле за појасом поред осталог оружја.

Arnautka — puška kojoj su jabuke (vrh glava) šiljaste, a iz jabuke opet jedan šiljčić izbija.

Према овоме опису не знамо или је то мала или велика пушка. Једино би се могло нагађати да је мала јер

се говори о јабуци, — а не о јабукама, јер ни у какве пушке нема но по једна јабука — а у великих пушака нема јабуке. Ко добро познаје старо оружје, може се досјетити, да је то тако звана *шиља*.

У *шиље* је оправа од туча цјелокупно саљевена. Јабука јој се завршује у шиљак. Оне су најтврђе пушке, те су их наши сељаци радо куповали чобанима.

Права је арнаутка дуга пушка готово иста као и рашак, само што кундак на врху није рашљаст.

Ове су се пушке градиле у Арбанији, а носили су их Арнаути који су по Босни и Херцеговини у башибозуку (нередовној војци) служили. Кундак јој је доста танак, окован у гвоздену ластру. На врху је сведен у облик штампаног слова Т.

Bensilah — kožni širok pojas, prepasan oko pravoga pojasa; za nj se oružje zadijeva. Nosi se i za vrijeme dearmiranja i tad je više kao nakit, najskoli (?) kod seoskog svijeta. Bensilah koje bi jedino bio za oružje namijenjen vrlo bi se lijepo izčinjavo i urezivo.

Бенсилах или како се више чује силах, прави се од лијепе учињене коже, највише од црвене. Он је у пет шест листова. Први лист то јест онај што долази до појаса, највећи је. Са доње стране свршава се у заокружени трокут, а са горње стране преноси остале листове за један чеперак.

Овај сувишак, зове се капак, а тако се лијепо савије, да, када се силах припаше, изгледа као и остали листови. На ружном времену се развије, па се њиме покривају пушке да не закисну.

По њему друга два листа иду исто као и он са доњу страну на троугао. Између њих се обично задијева велики нож и арбија. Начињени су пошири од осталих, да се оружјем не би хаљине дерале и прљале.

По овима су два или три ужа и немају онога троугла. Међу њих се задијевају пушке. Поврх свега је поширок кајиш или кожом фино опточена каница са чијем се припасивао.

Ћemerlija — sablja, која се раше око ćemera. То је био један šupao kožnat ili od mušeme pas, u којему је носио junak grдно i nevidовно blago, sve same žute dukate. То је била његова hazna (blagajna), sve његово pouzdanje, pravi његов „alter ego.“ — Ко би пасао ćemerliju, morao је да буде veoma bogati да uза se ima vazda pun i bogat ćemer, jer tako би ро ċemu био или најunačkom mejdanu или из kukavne busije (zasjede) ubijen, или би se kakomu drago saznalo, да apodprepasanom ćemerliom нема propisanог ćemera i unjemu blaga — crnbi му био obraz i na božijem i na ljudskom divanu. Он viže не би од junaka i од svojih vršnjaka био smatran као vitez nego као beščasnik — kreatura, prava rgja i kukavica. Potome се јасно vidi да је ćemerlija била као neki simvol bogatstva i zgodnosti.

Ето тако мој суграђанин г. Зовко бенета о ћemerлији.

Истина је да су се ћемери и у њима новци до у недавно доба но-

сили, али не никако у намјери, кад би ко кога погубио да би уз њега ћемер и паре нашао, и тиме га међу јунаке убројио. Људи су носили ћемере просто из нужде, јер нијесу смјели узасе напаљуку много новаца носити, да им их ко не украде, а и стога што му је ту било најзгодније носити да их неби изгубио.

Без новаца се опет није војник могао у туђ свијет отиснути, јера се је у оно доба већином војевало о својој брашеници, о своме тоболцу.

Ето зато су ти ћемери измишљени, који су се одма по кошуљи, дакле испод свијех хаљина пасали да би новци на што сигурнијем мјесту били.

Ћемере нијесу само они носили који су сабље ћемерлије пасали, но су такове ћемере сви, почев од најпростијега, војника па до највишега заповједника, носили. Што је који био богатији то му је и ћемер био пунији. Истина је и то, да су се ускоци па, ако хоћеш, и Црногорци око сабљаша отимали и главе им одсијецали, уздајући се да ће што обилатији ћемер уза сабљаша него ли уз преста војника наћи.

Да би човјек изгубио образ ако се послѣ смрти неби око њега ћемер нашао, то нијесам чуо ни од кога да прича, нити је то могуће. Ово је само споредно, и готово се цијеле ствари и не тиче, али сам споменуо ради тога, јер г. Зовко са тијем хоће да докаже, да се је сабља ћемерлија што се је по ћемеру пасала, тако звала.

Ћемери су се носили као што гори рекосмо испод паса па према томе су се ћемерлије пасале око паса. Та за бога зар се и данас не пашу све врсте сабаља око паса?!

Али у старије доба, па све до Омер пашина уласка у Босну веома су ријетке биле сабље са кајишима, које би се око паса припасивале. Кајиши су тада замијењивали свилени или вунени, црвени или зелени гантани са великијем китама. На ове би се гајтане сабља привезала, па би се објесила прео рамена, те би онога, који је носио, ките једне по прсима, а друге по леђима куцале.

Сабља је висила низ бедру исто као и кад се на кајише принаше само нешто мало на више.

Ето тако су се и ћемерлије носиле, те нијесу могле никако добити име од ћемера за новце, пошто се нијесу по њему ни пасале.

Сабља ћемерлија је свака крива, те је она добила име од ћемера (свод, волат) што је тако на свод (ћемер) скована, а не од онога ћемера што су се у њему паре носиле.

Ћила — *kesica* за пушчани прах, којом се пушка барутом потпрашава.

Ћила није кесица, но се она метална цјевчица на врх кесице зове ћила. Она је мјера што се у пушку за један метак праха саспе. Она кожна кесица, што у њој прах стоји, на врх које је ћила, зове се *хатул* или, *атул*. Ћила може бити и без кесице, те обично овакове ћиле висе низ чојека уз уљарицу. Овакове су ћиле салијеване од туча или сребра, а било их је и гвозденијех. У сваке овакове ћиле, имаде озло кроза сриједу једна гвоздена шипчица, на врх које је пловната глава. Глава је толико велика како може сву шупљину ћиле затворити. Та се шипчица помиче, а по њој имаде зарезотина. Те зарезотине су мјера колико за

коју пушку треба праха. Овакове су ћиле обично носили ловци.

Ћивтанке — *sačinjavaju čift (par) pušaka*; обје су take једнаке и једна од друге не раздруживе. *Nosi li junak ili ko bio jednu, mora nositi i drugu, jer bi inače bio ismijan i ruglu podvržen.*

Све мале пушке, па биле оне златне, леденице, пећанке мачкоглаве, кубуре и које год хоћеш, праве се а већином и продају на парове. Према томе или све мале пушке спадају у чифтанке или чифтанака и нема.

Пошто дакле све мале пушке спадају у чифтанке и пошто се доста пута опажа да човјек, особито онај који носи велики нож, носи само једну пушку, то отпада тврдња да је чифтанке било срамота једну без друге носити. Ја сам носио оружје седам осам година, а имао сам пар баш лијепих пећанака. Кроз све то вријеме ја нијесам, може бити, ни три пута обје у пас турио, но вазда по једну, па ме није нико исмијавао нити руглу извргавао.

Danik.

У народу се чује само *даницкиња* а за даник нити сам чуо у народу нити из народних пјесама.

У Вукову ријечнику такођер нема даник, а даницкиња има, коју превађа „*Danziger pistole*“, дакле мала пушка, која је грађена у граду *Даницигу* (Њемачка).

Demiskinja ili demiškinja.

Не ваља ни једно ни друго јер се у народу само чује *дилмискија* или *дилмишхија*. Код Вука су забиљежена ова два потоња имена и он превађа „*Damascaner-Sebel*“. Дакле добила је име по граду Дамаску.

(наставиће се.)

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

МАРКО ЦАР: Од Јадрана до Балкана.

Утисци с Вукове славе. Задар. Штампарија Штире Артале 1898. Цијена 40 новч.

Неколико лијепих сличица с потоње наше знамените културне славе у Биограду, писаних по фелтонски и сређених у једну књижицу, то је пошљедње дјело г. Цара. Префињен као естетичар, снажан и проницав као критичар, али најсимпатичнији као путописац, духовити наш Приморац и овом приликом умије да живи интерес свога пратиоца освоји оним елегантним покретом свог приповиједања, својом занимљивом и карактеристичном краткоћом и ређањем само оног што је у стању да буде од утиска, не само по писца, него и по читаоца. Ко је прочитавао такове работе пок. Призренца (*Од Загреба до Солбора*), Политове биљешке с пута (лањско издање), Арсине дебеле књиге и све оне биљешке путничке, које се с времена на вријеме јављају по повременим подлисцима, могао би — прије него је прочита — да узме и ову књигу с извјесном слутњом да ће и опет читати какав путнички дневник, успомене на обичне малере са нахођењем мјеста у препуњеним хотелима, са дугим описивањем својих ручкова, вечерâ, патња у збрци жељезничких кретања, — или, у најмању руку, са описивањем спољашњег шаренила, гомилâ свијета, вијенаца, литија и поретка у ком су у то доба стајали ови или они велики достојанственици; ређања стенографисаних аутентичних говорâ, поздрава, здравица и т. д. и т. д. — Но поред Ненадовићевих и М. Јовановићевих путописа, једних омиљених са свог живог и ријетког хумора, а других понајвише са научничких опсервација, данас су омиљени и путописи г. Марка Цара, као работе једног писца, који, по примјеру једне своје *симпатије* (Theophile

Gautier-a), умије да за своје путничке биљешке пробере све оно што у том дјелу ствара извјестан жанр у тој врсти књижевне умјетности. Једна је својина тог његовог приповиједања, која се не да у кратком приказу оцртати, али која поставља г. Цара на усамљено мјесто међу свима нашим писцима - путницима. То тумачи оно смјело увјерење да нам је у руци једна ствар елегантна, једра и по својој садржини и форми, најпажљивије приређена за штампу, кад год се сретамо с којом његовом књигом. Доста су само они дивни описи његовог пута *Низ родно Приморје* па да се види шта је у стању да за дан два уочи један човјек прекаљене пјесничке душе, а уз то човјек широке и здраве интелигенције, књижевник по инстикту, — а то све на путу којим су пролазили толики наши пјесници и читава множина наших и страних путописаца, не могући да у својим књигама оставе ни сјенку какве рефлектоване слике нашег дивног српског Приморја, како је то у стању био Марко Цар. — И Љубо и Јовановић и Призренац и Дера и Полит и Арса и tutti quanti, разнолики и по уму и срцу, пређоше те крајеве а тек по неки забиљежи нам свој спомен на њих само с неколико хладних и безбојних потеза пера.

И *слике с Вукове славе* да су рађене у атеље-у једног писца а la Арсо, ми бисмо у њима сазнали сваки пуцањ са биоградске тврђаве, прије, него што бисмо могли да добијемо у њима опћи лик те културне свечаности, окићен с неколико засебних ликова, који у њој доминирају и који привлаче нашу пажњу у свој оној неизбројној маси која се тај дан слегла са свих страна у срце Српства. Но г. Цар у неколико малих, додуше, више скица него обичних својих коларисаних слика, представио нам је пријестоницу српске

краљевине споља и изнутра, онаку какву је задесио оних дана. И поред, донекле јасне, једностраности ове књижице, с које не иде у ред других Царевих путописа, и резонувања о понеким опћим стварима, која истичу фељтонски карактер и публицистички елеменат у њему, ми сву књигу ипак читамо у сласт. Ондје гдје бисмо замјерили писцу, којег познавамо увијек само као умјетника, оно јасно описивање својих политичких исповијести, ми се ипак одушевљавамо идеалношћу оних назора и топлотом којом се помињу. Човјек идеалиста, испуњен живим српским и највећим узорима, осјетљив за све што је велико у његовом роду, напушта нагло улички хаос оних дана и лута по забаченим крајевима београдским, тражећи да позна и себе и нас с корифејима наше књиге, с правцима и прослављеним родољубима српским. Прелази и у Бугарску, истина, с најљућим шнел-цугом кроз свој путопис, преко наше жалосне Сливнице, у метрополу сусједне кнежевине, но одлази из Софије, не забиљеживши ни најпотребније, и преко Загреба враћа се у своје родно Приморје. — У овом дијелу књиге као да је писац заморен, види се некуд без свјезине, без интереса за оно што бисмо оданде хтјели да сазнамо баш од Марка Цара. С тога би могли чисто да се покајемо што смо уопће ишли за њим онамо и што не остадосмо при оним једрим и свјежим утисцима, што их за својим симпатичним чичероном стекосмо на ушћу Саве, да г. Цар није познат као једне врсте аматер-апсолутиста, који чешће намјерно обилази и шаблон и правило, само да вјерније забиљежи *свој* утисак, *своје* успомене, *своје* угодности, неугодности, *своје* симпатије и т. д., а у чему и лежи баш једна страна његовог књижевног темперамента, која му некако, често пута, лијепо доликује.

Д—ћ.

Сузе жалости и сузе радости,

слика из сеоског живота, написао Димитрије М. Лешјанин. Београд. Штампарија Петра К. Танасковића.

Пошто гром пуче и на мјесту уби сиротну жену Милунку, њезина кћи Радунка остаде у свијету без икога свога. А пошто у свијету има и добрих људи, то се нађе сеоски попа, који Радунку узе к себи и заволи је, као да је од његова срца. Мало по мало, па се Радунка заљуби у момка Милана, који се још прије заљубио у њу и — узеше се. Њих двоје живили су да не може љепше, а врхунац среће био им је, кад добише сина. Но едје је среће, има и несреће, те тако и ово дијете разболи се па умрије. Радунку је ово поразило, а Милана још више; он се даде пићу и сваки час бивао је гори и несносији. Чак се није могао поправити ни тада, кад му се роди друго дијете. Радунка је ово донекле трпила, но кад јој једанпут додија, она зовне некаква крвника Јанка, који убије Милана. И кашње, кад се већ дознало за убијство, Радунка се пренаде да не буде „робијашница,“ те са својим дјететом скочи у једну провалу, гдје је након дужег времена нађоше неки људи и саранише изван гробља.

То је садржина ове приповијетке, или, како писац вели, „слика“ из сеоског живота, те мислимо, да се већ по томе може познати, да је поникла из маште једнога почетника, коме је ово *први* рад на пољу приповијетке. Но због тога, што смо унапријед увјерени, да му ово неће бити и *пошљедни*, вољни смо да о њему опширније проговоримо.

Код овога писца највише нам у очи упада то, што не имитира Веселиновића онако слијепо, као што то чине многи млађи приповједачи српски, ма да се и он у неколико угледа на њега — у употребљавању многих непотребних дијалога. Причање му је кад и кад лако, а каткада

натегнуто и развучено. Но, што је најгоре, он ни издалека не познаје живот, који нам слика; не познаје га ни онолико, колико га познају многи бољи и слабији подражаваоци Јанкови, а камо ли сам Јанко. Његова лица су нам страна; то су варошани у сеоском одијелу, који говоре онако, како кад писац хоће, а не као и други сељаци. Да наведемо само један примјер са стр. 27. Милан пита Радунку, да ли она има момка, а она одговара:

— Имам! . . . а тај си момак ти! . . . Ја на тебе мислим; ја за тебе радим и живим; па ако ме још и ти оставиш, онда ни мени више живота нема . . .

Није ли ово управо театрално!? Зар нам не изгледа, да је она читала све модерне романае, па говори онако, како је из њих научила . . ! А камо она стидљивост сељанке — ђевојке, или Српкиње? Камо онај њезин прости али лијепи, чисти говор? Или зар она није као и остале њезине друге, зар је нешто друкчија?

Но слушајте само како говори на стр. 59. када хоће да скочи у провалу, те кад говори дјетету:

— Ти се мрштиш? . . . Ти ми не дозвољаваш? . . . Је ли, чедо моје, и ти ми не одобраваш да робујем, — не одобраваш ми да се растајемо? . . . О срећо моја! . . . Успомено живота мога (!?)

Или (на стр. 60.) гдје чак и философира:

— Боље је с твојом мајком вјечно заједно живити од овога часа, него ли се тако мали и нејак мучити у свијету овоме: који је кратак, који је пун зала, у коме се одмах иза правде неправда крије, иза добротe зло провирује . . .

Држимо, да није потребно наводити више примјера, те да већ по овоме може

пресудити, да писац никад није завирio у село, нити је долазио у додир са сељацима него их само из виђења познаје.

Па и у цртању карактера, писац је био врло слаб. Милан, онако диван момак, постаје нам кашње веома одвратан; он се пропије, а сваког пијаницу морамо презирати, па макар се он и од жалости пропио, у што ми веома сумњамо, јер и ако је жалосно изгубити дијете, он, као млад човјек, није могао изгубити и наду да ће му се опет родити син, као што се кашње заиста и догодило . . . Но још нам је одвратнија Радунка, коју писац толико симпатише, да је назива и мученицом. Та сви знамо, како је она волила свога Милана, — па ипак је била у стању да зове лопова, који ће га убити. Зар то није гнусно, подло и прљаво од једне жене? И зар таку жену — убијцу смијемо жалити кад онако сконча? Никако! Она је и горе заслужила!

Једини поп и попадија што су добри и честити, но ми их од срца жалимо, што су запали у овако рђаво друштво.

Оволико нађосмо за потребно да рекнемо о овој „слици“, а мислимо, да ће наш г. писац, схватајући намјеру ових редака, примити ове пријатељске напомене к срцу, и други пут нам пружити много љепшу и вјернију слику; јер према овоме, показује невјештину у најелементарнијим правилима приповијетке. Лежи ли томе разлог само у томе, што је писац почетник па их не зна примјенити, или што их није никако научио студирајући наше писце, представнике оног правца у причи, — или је томе најпослије сав узрок у слабом таленту његовом, то се не да у први мах рећи. Први метак може каткад и да не погоди, али да рука буде некад ипак сигурна.

Ручк.

КРОНИКА

Књижевност.

СЛОВЕНСКА

Српска

Novo Doba, list sjedinjene hrvatske, srpske i slovenske omladine, za književnost, politiku u socijalna pitanja. U Zlatnom Pragu 1897. Godina I. br. I.

Тежња за културним јединством југословенских народа није нова нити је млада: она је почела са првим данима њиховог културног развијања и видимо је оличавану до сада у Словинству, Илирству, Југословенству, а у шездесетим годинама овог вијека у њеном највећем жеку. Један велики ум, који је у том јединству назирао сав напредак југословенских народа, дао бјеше тако јак импулс идеји те заједнице, да се та тежња јужних словенских народа бјеше претворила у опће и најживахније одушевљење. Но, што је та идеја потиснута била ових потоњих деценија, није само узрок пријека смрт тога великана, него такијех пријекних узрока бјеше више; а када би у данашње мутно доба наше културне незаједнице искрсла та идеја препорођена, био би то за нас појав од највећег значења.

Али да се покреће нешто и да над рушевинама оног одушевљења из шездесетих година трепери опет један мален али јасан зрачак живота, то се види отворено. То свједочи и лист под горњим натписом.

А то је одиста један утјешан појав! Једва неколико мјесеци што нас дијели од оних црних дана када је хрватска омладина погрдила најстрашније и најнедостојније српску цркву, општину и народну заставу у Загребу, а у том табору васкршава сад жива жеља за братском и великом културном заједницом свијех југословенскијех народа, и ваплоћава се у *Novom Dobi*, *Hrvatskoj misli* и *Narodnoj misli*, које се покренуше потоњих дана у Загребу и Прагу.

У њиховим очима нијесу данас српски и хрватски народ само два братска народа, него је то један народ. Српски језик није данас само хрватски

језик, него је он *српски или хрватски*, а највећтије дужности хрватских родољуба постаје данас не само учење *свог* народног језика него и учење и језика других Јужних Словена, и пажња, не само над својим, него и на приликама свијех нас на југу. Најгрезвеније хрватске патриоте, попут др. Еразма Барчића и Поточњака, стављају се данас на чело тој идеји.

И ми то биљежимо с радошћу. А приказујући у једном од лањскијех бројева овог листа једно дјело омладине (*Narodna Misao*), које бјеше претеча поменутих листова, изјавили смо да је та мисао свијетао појав за све нас послје толиких међусобних трзавица, и гигантски скок хрватске омладне послје оних дојучерашњих удараца нашој заједници. Све и да то одушевљење прије и заспе него пожње успјех за којим тежи, (што то не би било необично), ипак ће се осјетити његов благотворни траг. Колико се год учини, добро се учинило.

Но покретању ових часописа примјећујемо са своје стране тек толико, да их је ваљало покренути у Биограду а никако у Загребу. Борце за културни федерализам српски, хрватски словеначки и бугарски, а поглавито српски и хрватски, ваљало би да Срби окупе око себе. Природније је да су очи свих хрватских поклоника југословенске културне заједнице управљене на Биоград, а не српске на Загреб. *Ми пама да окупљамо њих око себе, а не они нас!* Разлози су јасни

А прашком *Novom Dobi* могло би се примјетити нешто што није без вриједности, па ма и не била ствар најкрупнија. То је његова натписна страна. Зашто није оно *Novo Doba* на корицама баш ћирилицом него латиницом и зашто је у свему уступљено првјенство несловенској латиници? Ваљда тек није то због словеначке интелигенције, која ће поред осталих жртава лако жртвовати да изучи и тридесет ћирилових писмена!? — Ако унутрашњост листа није могла, због недостатка слова у штамарији, (као што се ту помиње), изићи мјешовита: ћирилицом и латиницом, могло је бар оно што веома пада у очи. А ако није случајна оскудница српских прилога и биљежака једини узрок томе, што, осим она два чланчића, нема ништа друго по чему би се видило у томе и српско уче-

ствовање, онда би и то било за замјерку. То је нарочито примјетно у биљешкама тога листа.

А кад нам дођу до рука и остали бројеви *Novoga Doba*, рећи ћемо више. Овако се само *Novo Doba* препоручује најтоплије; а здруженој братској омладини пожељети је на крају овог вијека, оно одушевљење, које је владало духовима њихових предходника свршетком прве половине нашег стољећа!

Српска књижевна задруга. — Изшло је и почело се растурати члановима *шесто коло књига Српске књижевне Задруге* у коме су ове књиге:

36 *Житије Герасима Зелића*, свеска прва за штампану приредно и предговор написао П. П. Ђорђевић. 8^о стр. VIII. и 113. Цијена 2 дин.

37. *Босанчице*, кратке приче из Сарајева, испричао Мита Живковић. 8^о стр. II. и 173. Цијена 2 дин.

38. *Горски цар*, роман. Написао Светозик П. Ранковић. 8^о стр. 310. Цијена 3 дин.

39. *Бијесни Роландо*, спјевао Лодовико Ариосто, прејевао Драгиша Станојевић, свеска трећа с напоменама и речником. 8^о стр. 289. Цијена 3 дин.

40. *Бијесни Роландо*, спјевао Лодовико Ариосто, прејевао Драгиша Станојевић, свеска четврта, с напоменама, речником и поговором. 8^о стр. 278. Цијена 3 дин.

41. *Историја Карла XII.*, од Волтера, превео и предговор написао Стојан Новаковић. 8^о стр. XVIII. и 244. Цијена 3 дин.

42. *Подземне воде, издани, извори, бунари, терме и минералне воде*, написао др. Светозик Радовановић, са 40 слика у тексту. 8^о стр. VII. и 152. Цијена 2 динара.

43. *Завјет*, драма у 4 чина, написао Симо Матавуљ. 8^о стр. IV. и 83. Цијена 2 дин.

Све ове књиге заједно могу се добити или непосредно од Српске Књижевне Задруге или преко мостарске издавачке књижарнице *Пахер и Кисића*. Улог је за члана оснивача десет дин. или круна, за члана улагача шест дин. или круна.

Цртице из лијепе књижевности, науке и уметности од др. Каменка Суботића, излазе ових дана из штампе. Садржај ће књизи бити овај: 1. Главна карактеристика историографије Рајићеве, 2. О Илариону Руварцу, 3. О изворима за први век нове српске повјести и о прерадама њиховим, 4. О Павлу Адамову, 5. *Satir illiti divji esovik*, 6. Пабирци о Козарцу, 7. О спиритизму у „*Malim pripovietkama*“

Ђалског, 8. Козерија о Љуби П. Ненадовићу, 9. Сноховатице^а, јесенско лице Змајево појезије, 10. Двадесет и пет година (неколике ријечи о Добриновићу и Лукићу).

Објављујући излазак ове књиге вели нам њен писац: „Ова књига хоће да буде протест против садашње уштапљености и шаблонства у српској критици.“ — То је занга лијепа и покрупна намјера! Нека једном већ одзвони и тој „уштапљеној (!) и шаблонској српској критици“ и нека Бог дадне да г. писац — реформатор оправда сву смјелост оних ријечи о свом „протесту“. Деведесет осма, ко зна, могла би бити још једна знаменита година у нашој књижевној повјесници. Јер ето у овој књизи, како вели г. Суботић, не мањка још ни то, да се „анализује физиолошко-психолошким начином темперамент и карактер Илариона Руваоца!“

Србин Американац и Душан Силни зову се два нова српска листа што су почела излазити у Сан-Франциску у Сјев. Америци. *Душан Силни* у свом првом броју донио је слику архимандрита Фирмилијана, администратора скопске митрополије.

Нопитару говорио на гробљу св. Марка у Бечу 28. септембра 1897. Стојан Новаковић Београд 1897 — 8^о, стр. 7.

Лекције из историје српске књижевности, за своје ученике наштампао Живојин П. Симић, професор. Издање са 35 слика. Београд. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1897. Велика 8^о, стр. III. 266. Друго издање.

Српска синтакса од Петра Будманија, превео с талијанског и за српске школе удесио Спира Калик, професор. Одлуком мин. просвјете одобрена за уџбеник средњих школа (треће попуњено издање). Биоград 8^о, стр. 81. Цијена 1:20 дин.

Закони ред наслеђа по грађанском законик у за краљевину Србију, од Марка Стојановића, адвоката. Београд. Штампарија Д. Дмитријевића. Цијена 1 динар.

Београдско „Дјело“ приказујући кратко ову књигу, препоручује је као дјело од интереса за сваког правника, јер је у њој представљен систем приоритета мушке лозе над женском у погледу наслједства заоставштине, а такођер и систем представљања и ако је „књига написана ужасним стилем и врло рђавим језиком. Ни мање књиге ни више погрешака!“

Макиолепидоптере околине Београда, зове се научна радња дра Рад. Лазаревића у књизи „Прилози са грађу ентомологије Краљевине Србије“, која је почела излазити у Биограду.

Трагови старих глечера на Рили (са 3 таблице и 2 геогр. карте). Глас Срп. Краљ. Академије LIV. 1897. Београд.

Учени млади Србин, професор Велике Школе у Биограду, г. др. Јован Цвијић, осим трагова глечерских на Рилу, нашао је и *трагове глечера у Босни и Херцеговини и Црној Гори*, које још ни један свјетски научник није до сада запазио. Љетошње његово путовање по овим крајевима, донијело је златног плода за геолошку и географску науку, што иде на част српском народу и највећем његовом научном заводу, Великој Школи. За тај проналазак сазнајемо по једном писму, којим је г. Цвијић извјестио бечког научника д-ра Пенка о тој својој научној екскурзији, ког су једне стручне берлинске новине донијеле у цијелости. Наскоро ћемо, јамачно, моћи да сазнамо у његовој штампаној студији опширније о тим глечерима, а нарочито пољима Дабарском, Фојничком и Гатачком, која је потанко проучио.

Хрватска

Razgovor ugodni naroda hrvatskoga. Под овим натписом издаје ових дана издавачка књижарница Л. Хартмана (Kugli i Deutsch) у Загребу, књигу пјесама Б. Крчмарића. Пјесме су само патриотске, којима пјесник опијева јуначка дјела свога народа. Књига ће бити украшена са више слика.

Svjetska povjest u slikama. Друга књига овог илустрованог дјела, које је написао познати писац Иван Широла, учитељ средњих школа, изишла је ових дана у Хартмана у Загребу. Пуна је лијепих бојадисаних слика (има деветнаест колорираних табала са више од 100 слика и 110 страница описа). Цијена јој је 2 ф. 50 новч. — Хрватски листови препоручују ово дјело најтоплије.

Pavao Pavlović. Pripoviest iz narodne prošlosti. Napisaо Josip Lorić, župnik prozorski. 8°. Str. 468. Сijena 1. for.

Овај познати књижевник, писац „Жртве Материне“ описује у овој причи недавну прошлост свога народа и то идеју народног препорода, која је поникла 1832., и, развијајући се до 1849., попела се на свршетку прве поле овог стољећа до свог потпуног

блистања. Тенденција се истиче јасно: да се у омладини подстакне љубав за све оно што је лијепо и узвишено, а нарочито патриотско осјећање. Ако ову причу и не би у стању била да препоручи њена умјетничка обрада, препоручује је та тенденција. То је, у осталом, обично код дјела ове врсте.

Okovi. Pripoviest za puk. Napisala Milena Pokupska. Сijena 30 novč.

Okovi су приповијетка из босанског живота. По примјеру већине хрватских писаца, и ова списатељка је потражила за своју причу сикé из живота српског народа у овим крајевима. У њој се показује труд и воља да се доба зулума представи у свој својој грозоти, но списатељка се није могла отети да не пане у ексцентричност. *Okovi* нам окују и душу и срце својим страшним и педантним сликама; а да није онога *za puk* (које често оправдава, на жалост, многу умјетничку грешку), и овој би се књизи примјетило много и са умјетничке стилистике, Овако како је, не ће бити на одмет онима којима је намијењена.

Бугарска

Д. К. Попов, бугарски новинар и књижевник, који је већ више лијепих работа из наше књижевности превео на бугарски, преводно је у потоње доба и дивна писма пок. Љ. П. Ненадовића, која су излазила у подлисцима повремених листова, а сад је изашао засебно штампан превод *Писма из Немачке* од Чика-Љубе. Критика хвали лакоћу превода и доказано познавање преводиочева српског језика.

Словеначка

Bolgaria in Srbija. Spisal Anton Bezenšek, profesor v Plovdivu i t. d. Izdala družba sv. Mohorja v Celoveu 1897. 8° 237. str.

Ово дјело ваљало је да послужи Словенцима за познавање два братка југословенска народа — Срба и Бугара. Украшено је сликама а има и двије географске карте. Издао га је родољубиво и чувено словеначко Друштво *Св. Мохора*, не жалећи већих материјалних жртава само да дјело изиђе што љепше и потпуније пред словеначке читаоце.

Но, како је критика у једном од најбољих онамошњих књижевних листова предусрела ову књигу, види се, да писац није задовољио своју задаћу, и о Србима и Бугарима по тој књизи не би Словенци

Умогли много да дознају. Писац је био одвећ кратак, а српски живот описао је посматрајући само живот Срба у Краљевини, а не по осталим пространим српским земљама, што му критичар лијепо примјехује. О српској цркви, књижевности и умјетности, има или мало или скоро ни мало. Тако је исто и са српским занатлијством па чак нема ништа ни „о divnih narodnih pesmih srpskih“; а описујући наше народне обичаје, писац се није држао Караџића и његовог дјела *Живот и обичаји народа српскога*, него се држао Ниемца Крауса (што му и опет умјесно примјехује словеначки критичар). Поред свега тога, писац се ишчуђава зашто се књига зове баш *Bolgaria in Srbija*, а не *Srbija in Bolgarija*: „no vsekakor je za nas Slovence v domovini Srbija bolj posebno zanimiva že zato, ker je „bliže srajca nego suknja“. Srbija nam bližja po zemljopisni legi svoji, srpski jezik je razumljiviji od bolgarskega in mnogo Srbov biva tudi v austrijskoogerski monarhiji. Naravno bi torej bilo, da se Slovincem opišejo najpreje Srbi in zatem šele Bolgari...“

Бож за правико. Povest. Spisal Fr. J. Milovršnik. „Slovenski Večernic“ 50. zvezak 8°. Strani 192.

„Ова приповијетка, види се, није писана за један дан, него је дубоко и умно промишљена. Карактери су цртани с дошљедношћу. Природност вјерност и крепка љубазност провијава до краја овај умотвор. Желили бисмо да нам још много напише г. Миловршник.“

Тако се изразила словеначка критика о овој новој својој књижевној едицији.

Чешка

Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer. Von Dr. Constantin Jireček. Wien 1897.

Чешки научник историчар, велики познавалац српскога народа, К. Јиречек, штампао је у „Sitzungsbericht“-има бечке академије (свеска CXXXVI. разреда филолошко-историјскога) ову расправу о хришћанском елементу у топографској номенклатури балканских земаља. У свом дјелу г. писац бави се свима оним мјестима балканских земаља, који се прозваше по именима којег свеца или светитељке. Дјело је, у главном, подијељено на два дијела: расправљање о насеобинама са именима светачким, а друго: о пријеносу мјеснога називања по легендама сватаца.

Додатак су бугарска мјеста по неким другим писцима и књигама.

У овој свој расправи доказује г. Јиречек, да су мјеста са именима светачким много гушћа у оним крајевима у којима је Хришћанство старије и у које су таласи поганства мање допирали, него што су у крајевима, који су се доцније покретили. За то их је више у земљама романским, грчким, албанским, него у српским хрватским и бугарским. Више их је за то по Приморју које је даље од ових земаља, а много мање по Босни, Србији, Бугарској, чему учени г. писац приписује понајвише утјецај петаренства и мухамеданства.

Вар Кочба. Узвишени и неуморни чешки пјесник *Јарослав Врхлицки* написао је под горњим натписом велики епски спјев, који, како се критика изражује, надмашио све његове досадање радове ове врсте, те га назива најдрагоцјенијим бисером чешке поезије.

СТРАНА

Француска

Le monde slave. Etudes politiques et littéraires, par Louis Leger, professeur au Collège de France. — Луј Леже, познати пријатељ и познавалац словеских народа, штампао је у *Le monde slave* (*Славенском свијету*), своје слике о животу словенских народа, које је писао посматрајући га сâм на свом путовању кроз словенске земље и студирајући га више од тридесет година. Књига је подијељена у више чланака: Успомене једног Словенофила — Словенски Свијет — Јужни Словени. — Хрвати. — Срби. — Словенски бискуп. — Модерна драма у Србији и Русији. — Из Париза у Праг. — Инглез и Рус. — Порijekло пансловенства. — Ширење словенских језика. —

Le patriarcat oecumenique et la question de l'eglise serbe. Paris 1898. Књижица г. архимандрита Н Дучића, који је написан српским јазиком, изишла је ето под горњим натписом и у француској књижевности. Ово дјело нашег врло поштованог земљака, поникло је поводом једног писма патријарха васељенског Константина V. српском митрополиту Михајлу, а пуно је богословско-историјског разумијевања и топлог српскога родолубља.

Умјетност.

ПОЗОРИШТЕ

Српско Народно позориште у Биограду. — **Крвни мир**, слика из херцеговачког живота, у 4 чина а 6 слика, с пјевањем, написао *Свет. Ђоровић*. — Наш извјестилац из Биограда пише нам:

„Ових дана пружила нам се ријетка и интересна прилика, да на нашој позорници гледамо *први* комад из херцеговачког савременог живота а из пера Херцеговца. Поред тога још нам се писац комада, г. Ђоровић, јавља први пут са радом ове врсте. Дакле све саме новине! С тога с правом мишљасмо, да ће ове околности утјецати на публику и да ће приликом ове премијере позориште бити пуно. Надасмо се, да ће наша нехајност према српским комадима направити овога пута свечан изузетак (што би јој свакако на часг служило) за љубав онога узвишеног народа из чијег је живота комад црпљен, а чији живот она довољно не познаје и кога може сада — дакле une raison de plus — да посматра на својој позорници. Али то бјеху празне наде, јер наша поштована публика остаде дошљедна своме старом принципу — позориште бјеше слабо посјећено. — Нарочито сам ову биљешку почео овако необично, јер сам хтио да и овом приликом истакнем „свијету на видлику“ нашу грдну мању, која нам може, малг по мало, истиснути из репертоара све наше оригиналне комаде, (па то они заслуживали или не,) а мјесто њих одомаћити (што већ и бива) којекаке стране „драмске лудорије“. Још нешто. Кад сам ступио у салу и видно она празна мјеста како зјапе, обузе ме неко чудно осјећање — нерасположих се. То исто примјетих и на својим сусједима; једни бјеху као и ја, а други — другима се огледаше на лицу она аристократска индиференција. Није ни чудо: та за Бога, играо се комад из српског живота! Па пред таквом салом, тако пријатним лицима, је ли чудо, што наши глумци играју често пута без икаквог одушевљења, тек онако: хоће-неће; је ли чудо што и најпризнатији комади (страни и српски) кат-кад пропадају? — Па и поред свега тога, глумци су се овога пута добро понијели са својим партијама; ensemble је, осим неких грјешака у нагрјечју, био добар, а то је свакако за похвалу. Поједине су се роле истакле и пожњеле лијепог успјеха.

Нарочито је чича Илија створио један оригиналан тип у овоме комаду, који је публику врло расположио. Г. Љ. Станојевић, Миљковић, Петровић и гђа. Тодосићка одговорише својим улогама добро и савјесно. Костими су били прилични, само су женски могли бити вјернији, јер су били више црногорски него херцеговачки, а то је разлика. Музика је била дијепа, а сам компониста, г. Јенко, управљао је оркестром. — Сада би још требало да о самом комаду говорим, но пошто нисам намјеран да то овдје чиним, ограничићу се само на његов успјех код публике, која, у осталом, и рјешавла о судбини комада; но тај суд могу изрећи у неколико ријечи: оно публике, колико је било, пратило је са живим интересом развој и радњу комада и на много мјеста повлађивало. Што се комад више развијао, публика је бивала задовољнија и с већом запетомшћу очекивала је крај. Послије представе чула су се доста компетентна мишљења о комаду, и судећи по њима — *Крвни мир* ће бити исте судбине као и Веселиновићев *Ђидо*, а то је исто што и успјети.

Ad.

Царица Милица, зове се нов комад што је ових дана даван у Нар. Позоришту у Биограду. Писац је био непознат, а држало се да је и ову драмску новину писао опет наш вјечни *ignotus*, г. Цветић; но најпослије се дознало да га је писао г. Д. Дукић, професор у пензији. Успјех је био добар.

МУЗИКА.

Александар I. марш и Калимегданске руже. (полка мазур) од *Фране Покорног*, капел. војне музике. — Издање Мите Стајића. — Београд. Госп. Покорни знао је да своје обје композиције прожме духом српске народне музике, што им и даје особиту драг те их с тога радо препоручујемо нашем музикалном свијету. Књижара г. Стајића, од које имамо већ неколико укусених музичких издања, издала је и ове двије принове у врло красном руху, а то јој, свакако служи угледу.

Дениза драма од А. Дима Сина, која је излазила у *Зори* тецајем лањске год. наставиће се од фебруарске свеске и изаћи ће све у овој години. Тако и врло интересантни роман грофа А. Толстоја, *Кнез Сребри*, наставља се с овим бројем и излазиће редовно до свог свршетка.

Ко би желио и једно и друго од ових лијепих страних дјела да има у цијелости, јављамо да имамо доста комплета *Зоре* за лањску 1897. годину. Цијена је 4 форинта са нашом поштарском

„ЗОРА“ ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ИЗНОСИ 4—5 ТАБАКА А ЦИЈЕНА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ТРАЈЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТИМАТУ, КАО И СВЕ ДРУГО ШТО СПАДА У АДМИНИСТРАЦИЈУ, ПРИМА ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ПАХЕР И КИСИЋА. РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ УРЕДНИШТВУ.

Огласи се рачунају од петит-ретка у једном ступцу и то: за једно* оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. билеговине.